

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού
Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης

Η συμβολή του συντηρητή στην εγκατάσταση εκθέσεων και μουσειακών χώρων. Προσέγγιση μέσω περιπτωσιολογικής μελέτης εγκατάστασης έκθεσης από τη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ίδρυμα Θεοχαράκη.

Φώτιος Σταυρόπουλος (ΑΜ: 15016)
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κόκλα Βασιλική

Αθήνα 2024

University of West Attica
School of Applied Arts and Culture
Department of Conservation of Antiquities and Works of Art

The conservator's contribution in the setting of art exhibitions and museum spaces. Bank of Greece's exhibition case study at Theocharakis Foundation.

Fotios Stavropoulos (RN: 15016)

Supervisor: Kokla Vasiliki

Athens 2024

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού
Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης

Η συμβολή του συντηρητή στην εγκατάσταση εκθέσεων και μουσειακών χώρων. Προσέγγιση μέσω περιπτωσιολογικής μελέτης εγκατάστασης έκθεσης από τη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ίδρυμα Θεοχαράκη.

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

Κόκλα Βασιλική

Μαστροθεόδωρος Γεώργιος

Στεφανής Αλέξιος

Η πτυχιακή εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι εξεταστική επιτροπή:

Α/α	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	Κόκλα Βασιλική	Επίκουρη καθηγήτρια	
2	Μαστροθεόδωρος Γεώργιος	Επίκουρος καθηγητής	
3	Στεφανής Αλέξιος	Επίκουρος καθηγητής	

Δήλωση Συγγραφέα Πτυχιακής Εργασίας

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Σταυρόπουλος Φώτιος, με αριθμό μητρώου 15016 φοιτητής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Ο/Η Δηλών/ούσα

Σταυρόπουλος
Φώτιος

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές και καθηγήτριες του τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης και ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια της πτυχιακής μου εργασίας κυρία Κόκλα Βασιλική για την καθοδήγηση, τον χρόνο της και τις συμβουλές της. Επίσης, τους συνεργάτες από την Τράπεζα της Ελλάδος και το Ίδρυμα Θεοχαράκη για τις γνώσεις και την εμπειρία που μου παρείχαν κατά την διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης. Ευχαριστώ την οικογένεια και τους φίλους μου για την υπομονή τους και την στήριξη που μου έδωσαν. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την φίλη μου Μαμαλούκου Εύη για τη στήριξη της στην κοινή μας ακαδημαϊκή πορεία όλα αυτά τα χρόνια.

Περίληψη

Στην εγκατάσταση εκθέσεων, ειδικά εκείνων που παρουσιάζουν έργα τέχνης σε χαρτί, ο ρόλος του συντηρητή είναι σημαντικός. Το χαρτί είναι ευαίσθητο στο φως, την υγρασία και τις αλλαγές της θερμοκρασίας. Οι βέλτιστες πρακτικές για την έκθεση αυτών των έργων περιλαμβάνονται στην παρούσα έρευνα. Εξετάζεται ο ρόλος του συντηρητή, αναδεικνύοντας τις ευθύνες του πριν, κατά τη διάρκεια και μετά από μια έκθεση. Αυτό, περιλαμβάνει την αξιολόγηση της κατάστασης διατήρησης των έργων, την εφαρμογή προληπτικών μέτρων διατήρησης και τη διασφάλιση της ακεραιότητας των εκθεμάτων. Η μελέτη εξετάζει επίσης τα ηθικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι συντηρητές, εξισορροπώντας την ανάγκη για επέμβαση διατηρώντας παράλληλα την αισθητική αυθεντικότητα των έργων. Περιγράφεται ο σχεδιασμός και η εκτέλεση της έκθεσης της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ίδρυμα Θεοχαράκη, τονίζοντας τη σημασία της συνεργασίας μεταξύ συντηρητών, επιμελητών και άλλων επαγγελματιών του χώρου για τη δημιουργία μιας ικανοποιητικής εμπειρίας για το κοινό. Συμπερασματικά, η παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει την απαραίτητη συμβολή των συντηρητών στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της σχολαστικής φροντίδας, διασφαλίζοντας ότι η τέχνη παραμένει προσβάσιμη για τις μελλοντικές γενιές.

Λέξεις-Κλειδιά: Συντηρητής, Έργα τέχνης σε χαρτί, Εκθέσεις, Προληπτική συντήρηση.

Abstract

In the setup of exhibitions, especially those presenting artworks on paper and paper artifacts, the role of the conservator is crucial. Paper has a delicate nature, it is sensitive to light, humidity and temperature changes. The best practices for exhibiting these works, are included in this research. The role of the conservator is examined, highlighting their responsibilities before, during, and after an exhibition. This includes assessing the condition of artworks, implementing preventive conservation measures, and ensuring the stability of the exhibits. The study also discusses the ethical considerations conservators face, balancing the need for intervention while maintaining the authenticity of the artworks. The study describes the planning and execution of the Bank of Greece's exhibition at the Theocharakis Foundation, emphasizing the importance of collaboration between conservators, curators, and other museum professionals to create an engaging experience for the public. In conclusion, this thesis reaffirms the crucial contribution of conservators in preserving cultural heritage through meticulous care, ensuring that art remains accessible for future generations.

Keywords: Conservator, Paper artworks, Museum exhibition, Preventive Conservation

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	8
Στόχοι και Σκοποί.....	10
1. Το μουσείο, μουσειολογία και μουσειογραφία.....	11
2. Παρουσίαση και έκθεση έργων τέχνης σε χαρτί.....	14
2.1 Αισθητική και παρουσίαση: Τα επιμέρους δομικά στοιχεία των έργων τέχνης σε χαρτί	16
2.2 Έκθεση και προστασία: Οι περιβαλλοντικές συνθήκες.....	19
2.3 Εικονική παρουσίαση.....	21
2.4 Περιπτώσεις Εκθέσεων Αντικειμένων και Έργων Τέχνης σε Χαρτί.....	22
3. Ο ρόλος του συντηρητή.....	25
3.1 Η Εργαλειοθήκη του Συντηρητή.....	28
3.2 Προετοιμασία Έκθεσης.....	30
3.3 Κατά τη διάρκεια της Έκθεσης.....	31
3.4 Δραστηριότητες μετά την έκθεση.....	33
3.5 Προκλήσεις και ηθικά ζητήματα.....	33
4. Περιπτωσιολογική μελέτη: Έκθεση έργων της Συλλογής της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ίδρυμα Θεοχαράκη.....	34
4.1 Η έκθεση: «Παράλληλη θέαση: Έργα από τη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος» ..	34
4.2 Μουσειολογική Μελέτη.....	36
4.3 Μουσειογραφική Μελέτη.....	37
4.4 Πριν την έκθεση.....	41
4.5 Εγκατάσταση έκθεσης.....	48
4.6 Κατά τη διάρκεια της έκθεσης.....	52
4.7 Μετά την έκθεση.....	54
5. Συμπεράσματα.....	56
Βιβλιογραφία.....	58
Παράρτημα.....	62
Πηγές Εικόνων.....	62

Εισαγωγή

Η τέχνη πρωτίστως θεωρείται ως μία διαδικασία δημιουργικής έκφρασης των σκέψεων, των συναισθημάτων, των ιδεών και του οράματος του δημιουργού της. Αν και φέρει έντονα την προσωπική σφραγίδα του καλλιτέχνη, εμπεριέχει επιπλέον μια συλλογική διάσταση ιδίως στην πρόσληψη της από το κοινό. Η παρουσίαση της τέχνης μέσω εκθέσεων, ειδικά στο πλαίσιο του μουσειακού χώρου, είναι μια διεπιστημονική διαδικασία, που φέρνει κοντά τον εικαστικό χώρο, την ιστορία της τέχνης, τη μουσειολογία και την επιστήμη της συντήρησης για να παρουσιαστεί μέσω μίας αφήγησης στο κοινό.

Υπό το πρίσμα των ιστορικών τέχνης εξετάζεται η εικαστική έκφραση από την πλευρά του καλλιτέχνη και έχουν κατά καιρούς προταθεί διάφορες προσεγγίσεις. Εγείρονται θέματα σε σχέση με την εξελικτική πορεία και το ρόλο του καλλιτέχνη από την εποχή του ρομαντισμού έως τις σύγχρονες ημέρες, με τις καλλιτεχνικές εξελίξεις στη νεότερη και σύγχρονη περίοδο, αλλά και τις θεσμικές αλλαγές μέσω των οποίων ο καλλιτέχνης προσδίδει νόημα στην εργασία του και διαμορφώνει την προσωπική του ταυτότητα (Δασκαλοθανάσης, 2004). Από την πλευρά του ιστορικού, η πληροφορία – πέραν του αισθητικού ερεθίσματος από το έργο τέχνης αυτό καθαυτό, αναλύεται, μεταφράζεται και δίδεται ως νοηματική παρακαταθήκη στο κοινό.

Για την παρουσίαση συγκεκριμένων θεμάτων και αφηγήσεων σε μόνιμες ή περιοδικές εκθέσεις θα πρέπει να αναφερθεί η προσφορά της μουσειολογίας και των επιμελητών των εκθέσεων. Ως μουσειολογία ορίζεται «Το γνωστικό αντικείμενο που μελετά την απαραίτητη μεθοδολογία για την επίλυση όλων των θεωρητικών και πρακτικών θεμάτων που συνδέονται με τις λειτουργίες των μουσείων» (Γκαζή-Νούσια, 2003). Καλύπτει μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων, εκ των οποίων σημαντικές είναι ο σχεδιασμός και η διάταξη των εκθεσιακών χώρων, καθώς και η εκπαίδευση και εμπλοκή των επισκεπτών. Οι επιμελητές των εκθέσεων μέσω των αφηγήσεων τους στις εκθέσεις, προσπαθούν να παρέχουν στο κοινό ενδιαφέρουσες εκπαιδευτικές εμπειρίες (Vergo, 1989). Η πρόσβαση των έργων τέχνης στο ευρύ κοινό είναι αναντίρρητα μία διαδικασία που παίζει ζωτικό ρόλο στην προώθηση της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς, εξασφαλίζοντας τη διατήρησή της για τις μελλοντικές γενιές.

Στο σημείο αυτό εγείρονται τα ερωτήματα: «Ποιος ο ρόλος των εκθέσεων των έργων τέχνης στην βραχυχρόνια και μακροχρόνια διατήρησή τους;», «Ακόμη και σε αυτό το μικρό χρονικό διάστημα που πραγματοποιείται μια έκθεση έργων τέχνης πρέπει να τηρούνται βασικές αρχές της μακροχρόνιας διατήρησης των έργων τέχνης;», «Με ποιόν τρόπο οι διαδικασίες διατήρησης μπορούν να εφαρμοστούν κατά τη διάρκεια μιας έκθεσης, έτσι ώστε

τα έργα τέχνης να μείνουν ανέπαφα σε σχέση με την διατήρησή τους;», «Μπορεί κατά την διάρκεια μιας έκθεσης έργων τέχνης να εφαρμοστούν διαδικασίες και εργασίες που να συμβάλλουν καθοριστικά στην μακροχρόνια διατήρηση των έργων τέχνης;», «Ποιος ο ρόλος του συντηρητή σε μια έκθεση έργων τέχνης;», «Ποιες πρακτικές και ποιοι κώδικες δεοντολογίας πρέπει να ακολουθούνται ώστε τα έργα τέχνης που συμμετέχουν σε μια έκθεση να μπορούν να διατηρηθούν στο μέλλον;»

Ο ρόλος του συντηρητή, όπως ορίζεται και από το International Council of Museums-Committee for Conservation (ICOM-CC) (<http://www.icom-cc.org>), είναι να λαμβάνει μέτρα και να κάνει επεμβάσεις που αποσκοπούν στην προστασία της απτής πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα, όποιες επεμβάσεις θα πρέπει να διασφαλίζουν την προσβασιμότητα στα αντικείμενα για τις σύγχρονες και μελλοντικές γενιές. Ο ρόλος του συντηρητή εκτείνεται πέρα από την απλή διατήρηση των φυσικών χαρακτηριστικών, καθώς περιλαμβάνει την κατανόηση της πολιτιστικής σημασίας του έργου τέχνης και των προθέσεων των δημιουργών του (Carple, 2000). Στο πεδίο της περιοδικής εκθεσιακής δραστηριότητας η συμβολή του συντηρητή είναι καίρια στη μουσειογραφική μελέτη, στο χειρισμό, την εγκατάσταση της έκθεσης και σε πρακτικά θέματα συντήρησης, πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την έκθεση (D'haenens, 2019).

Η παρούσα μελέτη βασίζεται στην βιβλιογραφική έρευνα, μέσω της οποίας γίνεται μια περιγραφή των εννοιών μουσείο, μουσειολογία και μουσειογραφία καθώς και η συσχέτιση τους με τον συντηρητή, ενώ εστιάζεται στην παρουσίαση των έργων τέχνης όπου το χαρτί είναι το φέρον υλικό – όπως σχέδια, υδατογραφίες, χαρακτικά, κ.οκ., είτε είναι το αυτό καθαυτό υλικό, όπως π.χ. σε γλυπτά και κατασκευές από papier-mâché, ή αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο στη δομή ενός έργου τέχνης, όπως σε διάφορα έργα μικτής τεχνικής. Επιχειρείται μία εμβάθυνση στις ιδιαιτερότητες των έργων τέχνης σε χαρτί, λαμβάνοντας υπόψιν τη δομή του υλικού αλλά και την παθολογία του, καθώς και σε θέματα διατήρησης και διαφύλαξης των έργων τέχνης σε χαρτί στο πλαίσιο εκθέσεων τέχνης και παρουσίασης στο κοινό. Παρουσιάζεται η σπουδαιότητα του ρόλου του συντηρητή στις πρακτικές έκθεσης αντικειμένων τέχνης και των αρχών συντήρησης που ακολουθούνται σε αυτές. Επιπροσθέτως, αναφέρεται η συμβολή του συντηρητή σε όλα τα στάδια προγραμματισμού και εγκατάστασης μίας έκθεσης. Δίνεται έμφαση στις περιβαλλοντικές συνθήκες του χώρου σε σχέση με τις βέλτιστες συνθήκες διατήρησης των αντικειμένων, καθώς και την κατάσταση διατήρησης των έργων πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την έκθεση.

Τα παραπάνω θέματα επιδεικνύονται σε πρακτικό επίπεδο μέσω μίας περιπτώσιολογικής μελέτης από μία έκθεση του Κέντρου Πολιτισμού, Έρευνας και

Τεκμηρίωσης της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ίδρυμα Εικαστικών Τεχνών και Μουσικής, Βασίλη και Μαρίνας Θεοχαράκη, που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης στην Τράπεζα και παρουσιάστηκαν επιλεκτικά έργα από τη Συλλογή της Τράπεζας από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως και σήμερα.

Στόχοι και Σκοποί

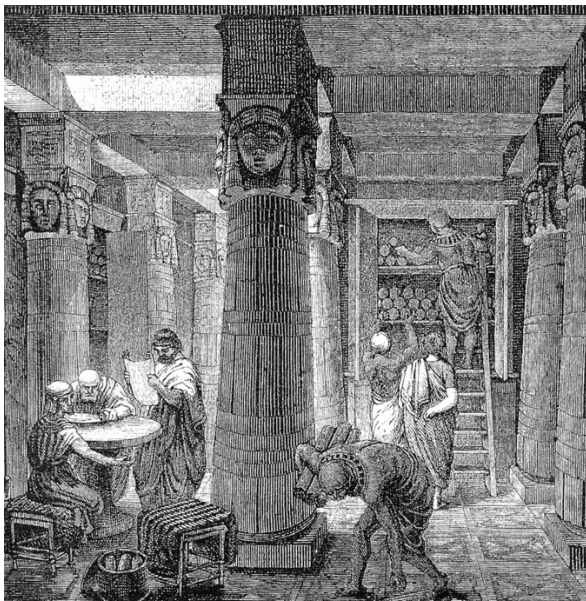
Οι στόχοι και οι σκοποί της εργασίας επικεντρώνονται στη διερεύνηση του ρόλου του συντηρητή στην εγκατάσταση εκθέσεων, συγκεκριμένα μέσω της μελέτης περίπτωσης έκθεσης από τη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ίδρυμα Θεοχαράκη. Ο πρωταρχικός στόχος είναι να αναδείξει τις ευθύνες του συντηρητή πριν, κατά τη διάρκεια και μετά από μια έκθεση, τονίζοντας τη σημασία των προληπτικών μέτρων διατήρησης και των ηθικών κριτηρίων που εμπλέκονται στη διατήρηση της αυθεντικότητας των έργων τέχνης.

Αυτή η εργασία στοχεύει να παρέχει μια κατανόηση της συμβολής του συντηρητή στη συντήρηση και παρουσίαση έργων τέχνης, ιδιαίτερα εκείνων που έχουν ως φέρον υλικό το χαρτί, τα οποία είναι ευαίσθητα σε περιβαλλοντικούς παράγοντες όπως το φως, την υγρασία και τη θερμοκρασία. Επιδιώκει να δείξει πώς οι συντηρητές συνεργάζονται με άλλους επαγγελματίες του χώρου για να δημιουργήσουν ελκυστικές εκθέσεις, διασφαλίζοντας παράλληλα τη μακροπρόθεσμη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ένας άλλος βασικός στόχος της εργασίας είναι να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι συντηρητές, όπως η εξισορρόπηση της ανάγκης για επέμβαση με την διατήρηση της αυθεντικότητας των έργων τέχνης. Εξετάζοντας τις διαδικασίες που εμπλέκονται στο σχεδιασμό, την εγκατάσταση και τη συντήρηση των εκθέσεων, η εργασία υπογραμμίζει τον κρίσιμο ρόλο του συντηρητή στη διαφύλαξη της τέχνης για τις μελλοντικές γενιές. Τελικά, αυτή η μελέτη στοχεύει να τεκμηριώσει τη συνεισφορά του συντηρητή στο χώρο των μουσείων, αναδεικνύοντας τον ρόλο του ως θεματοφύλακα της πολιτιστικής κληρονομιάς που διασφαλίζει ότι η τέχνη παραμένει προσβάσιμη για τον επισκέπτη.

1. Το μουσείο, μουσειολογία και μουσειογραφία.

Τα μουσεία είναι σημαντικοί θεσμοί που προστατεύουν και προβάλλουν την πολιτιστική κληρονομιά και τη γνώση, διαδραματίζοντας κρίσιμο ρόλο στην κοινωνική συνοχή και την εκπαίδευση. Η ιστορία των μουσείων ξεκινά από την αρχαιότητα, αντικατοπτρίζοντας τις ανάγκες και τις προτεραιότητες των κοινωνιών που τα δημιούργησαν. Στην αρχαία Ελλάδα, τα μουσεία ήταν αρχικά ιεροί χώροι αφιερωμένοι στις Μούσες, θεότητες της γνώσης και των τεχνών (Ορφανούδη και Λυριτζής, 2011). Ένα από τα πρώτα δημόσια μουσεία ήταν το Μουσείο της Αλεξάνδρειας (βλ. εικ.1), που ιδρύθηκε τον 3ο αιώνα π.Χ. και λειτουργούσε ως κέντρο μάθησης και έρευνας (Fraser, 1972).

Εικόνα 1. Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Καλλιτεχνική απόδοση του 19^{ου} αι. από τον Γερμανό καλλιτέχνη O. Von Corven, βασισμένη εν μέρει σε αρχαιολογικά στοιχεία.

Η σύγχρονη έννοια του μουσείου αναπτύχθηκε κατά την Αναγέννηση, όταν οι συλλογές έργων τέχνης και αρχαιοτήτων άρχισαν να οργανώνονται και να παρουσιάζονται στο κοινό (Τζώρτζη, 2013). Αυτή η εξέλιξη συνδέεται με τη δημιουργία ιδιωτικών συλλογών που αναγνωρίστηκαν ως «cabinet of curiosities» και περιλάμβαναν μια ποικιλία αντικειμένων από την τέχνη, τη φύση και την επιστήμη (Findlen, 1996). Τα μουσεία, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, άρχισαν να διαμορφώνονται κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, με την ίδρυση των πρώτων δημόσιων μουσείων, όπως το Βρετανικό Μουσείο (βλ. εικ. 2) το 1753 και το Μουσείο του Λούβρου (βλ. εικ. 3) το 1793 (Σαλή, 2006). Αυτά τα μουσεία δημιουργήθηκαν για να συλλέγουν, να διατηρούν και να εκθέτουν πολιτιστικά και φυσικά αντικείμενα, καθιστώντας τα προσιτά στο ευρύ κοινό και προωθώντας την εκπαίδευση και τη γνώση.

Εικόνα 2. Εξωτερικό Βρετανικού Μουσείου

Εικόνα 3. Εξωτερικό Μουσείο του Λούβρου

Στη σύγχρονη εποχή, τα μουσεία έχουν εξελιχθεί σε πολυλειτουργικούς οργανισμούς που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, από την τέχνη και την ιστορία μέχρι τις επιστήμες και τη φύση (Macdonald, 2011). Η εξέλιξη των τεχνολογιών και η αλλαγή των κοινωνικών δομών έχουν καταστήσει τα μουσεία πιο προσβάσιμα και φιλικά προς το κοινό. Τα μουσεία πλέον ενσωματώνουν νέες τεχνολογίες για την καλύτερη προβολή των εκθεμάτων και την παροχή διαδραστικών εμπειριών μάθησης (Black, 2012). Παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στη διαπολιτισμική κατανόηση και τη συνοχή των κοινωνιών, διοργανώνοντας εκθέσεις και εκδηλώσεις που φέρνουν κοντά ανθρώπους από διάφορους πολιτισμούς και κοινωνικά στρώματα (Sandell, 2002).

Η Διεθνής Επιτροπή Μουσείων (ICOM) είναι ένας οργανισμός που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη και την ανάπτυξη των μουσείων παγκοσμίως. Η ICOM ιδρύθηκε το 1946 και έκτοτε εργάζεται για την προώθηση της διατήρησης, της ερμηνείας και της διάδοσης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς σε όλο τον κόσμο. Παρέχει πλαίσιο για την ανταλλαγή ιδεών και βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των επαγγελματιών των μουσείων και διαμορφώνει πρότυπα για την ηθική και την επαγγελματική δεοντολογία στον τομέα των μουσείων (ICOM, 2017).

Η ICOM (βλ. εικ. 4) έχει καθορίσει τον ρόλο και τις λειτουργίες των μουσείων, υποστηρίζοντας ότι τα μουσεία πρέπει να είναι ανοιχτά στο κοινό, να εξυπηρετούν την κοινωνία και να προσφέρουν εκπαιδευτικές και ερευνητικές υπηρεσίες. Η οργάνωση αυτή τονίζει την ανάγκη για συνεχή βελτίωση των μεθόδων διατήρησης και παρουσίασης των συλλογών και υπογραμμίζει τη σημασία της ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών και πρακτικών για την ενίσχυση της εμπειρίας των επισκεπτών (ICOM, 2021).

Η σημασία των μουσείων στην κοινωνία δεν περιορίζεται μόνο στη διατήρηση και την παρουσίαση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά επεκτείνεται και στη συμβολή τους στην εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική συνοχή. Τα μουσεία λειτουργούν ως γέφυρες μεταξύ των προηγούμενων και των μελλοντικών γενεών, προσφέροντας μια πλατφόρμα για την ανακάλυψη, την κατανόηση και την εκτίμηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ιστορικής κληρονομιάς.

Η μουσειολογία είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη, οργάνωση και διαχείριση των μουσείων και των εκθέσεών τους. Η μουσειολογία εξετάζει την ιστορία των μουσείων, την κοινωνική τους λειτουργία, την πολιτιστική τους σημασία και τους τρόπους με τους οποίους επικοινωνούν με το κοινό (Ορφανούδη και Λυριτζής, 2011).

Η μουσειολογία περιλαμβάνει επίσης τη μελέτη των συλλογών και της διαχείρισής τους, την εξέλιξη των εκθεσιακών πρακτικών και την προληπτική συντήρηση (Σαλή, 2006). Αυτή η επιστήμη βοηθά στη διαμόρφωση των στρατηγικών για την προστασία και την παρουσίαση πολιτιστικών αντικειμένων, διασφαλίζοντας τη μακροχρόνια διατήρησή τους (Τζώρτζη, 2013).

Η μουσειογραφία αναφέρεται στις τεχνικές και τις πρακτικές που χρησιμοποιούνται για τον σχεδιασμό και την παρουσίαση των εκθέσεων στα μουσεία. Η μουσειογραφία περιλαμβάνει την ανάπτυξη των εκθεσιακών χώρων, την επιλογή και οργάνωση των αντικειμένων προς έκθεση, καθώς και τη διαμόρφωση της αφήγησης και της εμπειρίας του επισκέπτη (Τζώρτζη, 2013).

Η μουσειογραφία συνδέεται άμεσα με την αρχιτεκτονική του χώρου του μουσείου, δημιουργώντας ένα λειτουργικό και αισθητικά ευχάριστο περιβάλλον που αναδεικνύει τα εκθέματα και ενθαρρύνει την εκπαιδευτική και πολιτιστική αλληλεπίδραση με το κοινό (Ορφανούδη και Λυριτζής, 2011).

Η παρουσίαση έργων τέχνης σε χαρτί, όπως χαρακτηριστικά, σχέδια και αφίσες, απαιτεί ειδικές προσεγγίσεις στη μουσειολογία και τη μουσειογραφία. Τα έργα σε χαρτί είναι ευαίσθητα στο φως, την υγρασία και τις αλλαγές θερμοκρασίας, γεγονός που απαιτεί αυστηρά μέτρα συντήρησης και έκθεσης. Οι μουσειολόγοι και οι μουσειογράφοι κατόπιν συνεργασίας με τον συντηρητή πρέπει να διασφαλίσουν τις κατάλληλες συνθήκες έκθεσης και ανάδειξής των έργων. Οι συνθήκες αφορούν τον φωτισμό, την θερμοκρασία και υγρασία ώστε να είναι κατάλληλες για τη διατήρηση των έργων, ενώ ταυτόχρονα προάγουν την αισθητική τους παρουσίαση στους επισκέπτες.

Ο σχεδιασμός των εκθέσεων αυτών των έργων πρέπει να λαμβάνει υπόψη την ανάγκη για περιορισμένη έκθεση στο φως και συχνή εναλλαγή των εκθεμάτων για την αποφυγή φθοράς. Η σωστή λεζάντα και οι πληροφορίες που συνοδεύουν τα έργα είναι επίσης σημαντικές για την ενίσχυση της κατανόησης και της εκτίμησης των έργων από τους επισκέπτες.

Ο ρόλος του συντηρητή στη μουσειολογία και τη μουσειογραφία αφορά την προστασία και διατήρηση των αντικειμένων. Οι συντηρητές εργάζονται στενά με τους μουσειολόγους και τους μουσειογράφους για να διασφαλίσουν ότι τα εκθέματα διατηρούνται σε άριστη κατάσταση και παρουσιάζονται με τρόπο που να αναδεικνύει την πολιτιστική τους αξία, χωρίς να τα φθείρει.

Ο συντηρητής χρησιμοποιεί σύγχρονες μεθόδους συντήρησης και εργαλεία, όπως πρότυπα και διακηρύξεις, για να διασφαλίσουν την αποτελεσματική διατήρηση των αντικειμένων. Σύμφωνα με τη "Διακήρυξη της ICOM για την Ηθική των Μουσείων", οι συντηρητές πρέπει να εργάζονται σύμφωνα με τις καλύτερες πρακτικές και τα πρότυπα του τομέα τους, διασφαλίζοντας ότι οι συνθήκες έκθεσης είναι οι βέλτιστες για την διατήρηση των εκθεμάτων (ICOM, 2017).

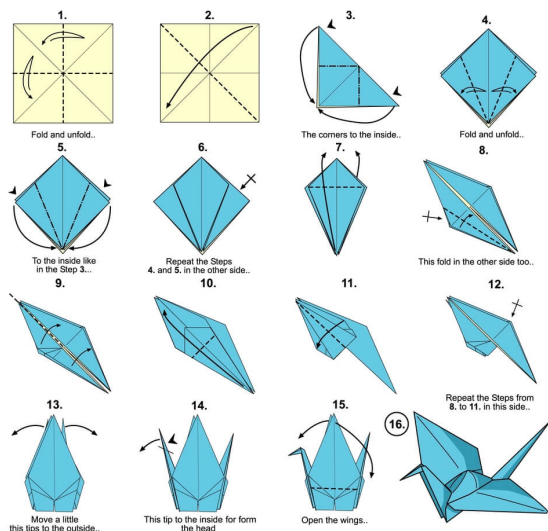
Επίσης, ο συντηρητής συμμετέχει στην ανάπτυξη των εκθεσιακών σχεδίων, παρέχοντας τεχνογνωσία για την κατασκευή κατάλληλων βιτρινών και άλλων εκθεσιακών υλικών που προστατεύουν τα ευαίσθητα αντικείμενα από φθορές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

2. Παρουσίαση και έκθεση έργων τέχνης σε χαρτί

Το χαρτί ως φέρον υλικό, χρησιμοποιείται ευρέως όχι μόνο για γραφή αλλά και για εικαστική έκφραση. Η ευρεία χρήση του ως μέσο καλλιτεχνικής απόδοσης σχετίζεται τόσο με τις φυσικές, όσο και με τις μηχανικές του ιδιότητες. Ως υλικό μπορεί να χαρακτηριστεί πολυχρηστικό, ευέλικτο, ελαφρύ, φίνο, με ωραίες αισθητικές ποιότητες, μα πάνω από όλα, ευρέως διαδεδομένο και προσβάσιμο.

Ειδικότερα στον τομέα των εικαστικών το χαρτί λειτουργεί ως υπόστρωμα σε σχέδια και έργα τέχνης δημιουργημένα με παστέλ, μολύβι, κάρβουνο (Grand Valley State University, 2024). Θα πρέπει να αναφερθούν τα χαρακτηριστικά, τα τυπώματα, οι φωτογραφίες, καθώς επίσης τα κολλάζ, αλλά και έργα τέχνης δημιουργημένα αυτούσια από χαρτί όπως η τέχνη των οριγκάμι (βλ. εικ. 5) και των γλυπτών από papier-mâché (βλ. εικ. 6) σε αυτά θα πρέπει να σημειωθούν και έργα μικτής τεχνικής όπου το χαρτί είναι συμπληρωματικό υλικό.

CRANE TSURU

Εικόνα 5. Οδηγίες για σχέδιο οριγκάμι.

Εικόνα 6. Υλικά για papier-mâché

Η ανάγλυφη ποιότητα του χαρτιού καλλιεργεί έναν στενό δεσμό μεταξύ του θεατή και της δημιουργικής διαδικασίας του καλλιτέχνη, αποκαλύπτοντας τις λεπτές πινελιές και τις σκόπιμες αποφάσεις που αναδεικνύονται σε κάθε έργο. Αυτή η φυσική διάσταση της τέχνης με βάση το χαρτί υπογραμμίζει τη σημασία του μέσου στην έκφραση πιο βαθιών αφηγήσεων και στη διευκόλυνση της αλληλεπίδρασης μεταξύ του δημιουργού, του μέσου και του κοινού. Η έμφαση στον ρόλο του χαρτιού στη γεφύρωση διαφορετικών καλλιτεχνικών ειδών τονίζει ακόμη περισσότερο την ικανότητά του να μεταφέρει βαθύτερα νοήματα και να καλλιεργεί προσωπικές συνδέσεις. (Sweeney, 2009)

Η παρουσίαση και έκθεση έργων τέχνης σε χαρτί αντιπροσωπεύουν μία μοναδική μίξη καλλιτεχνικής έκφρασης και της επιστήμης της συντήρησης. Τα έργα αυτά προσφέρουν πληροφορίες για το βάθος της ανθρώπινης δημιουργικότητας που αποτυπώνεται στο πιο φίνο και λεπτό μέσο, το χαρτί. Διερευνώνται οι πολυπλοκότητες που παρουσιάζονται στο πλαίσιο έκθεσης των έργων αυτών, επισημαίνοντας την ισορροπία που πρέπει να υπάρχει στη διατήρηση της ακεραιότητάς τους κάνοντας τα παράλληλα προσιτά για το ευρύ κοινό.

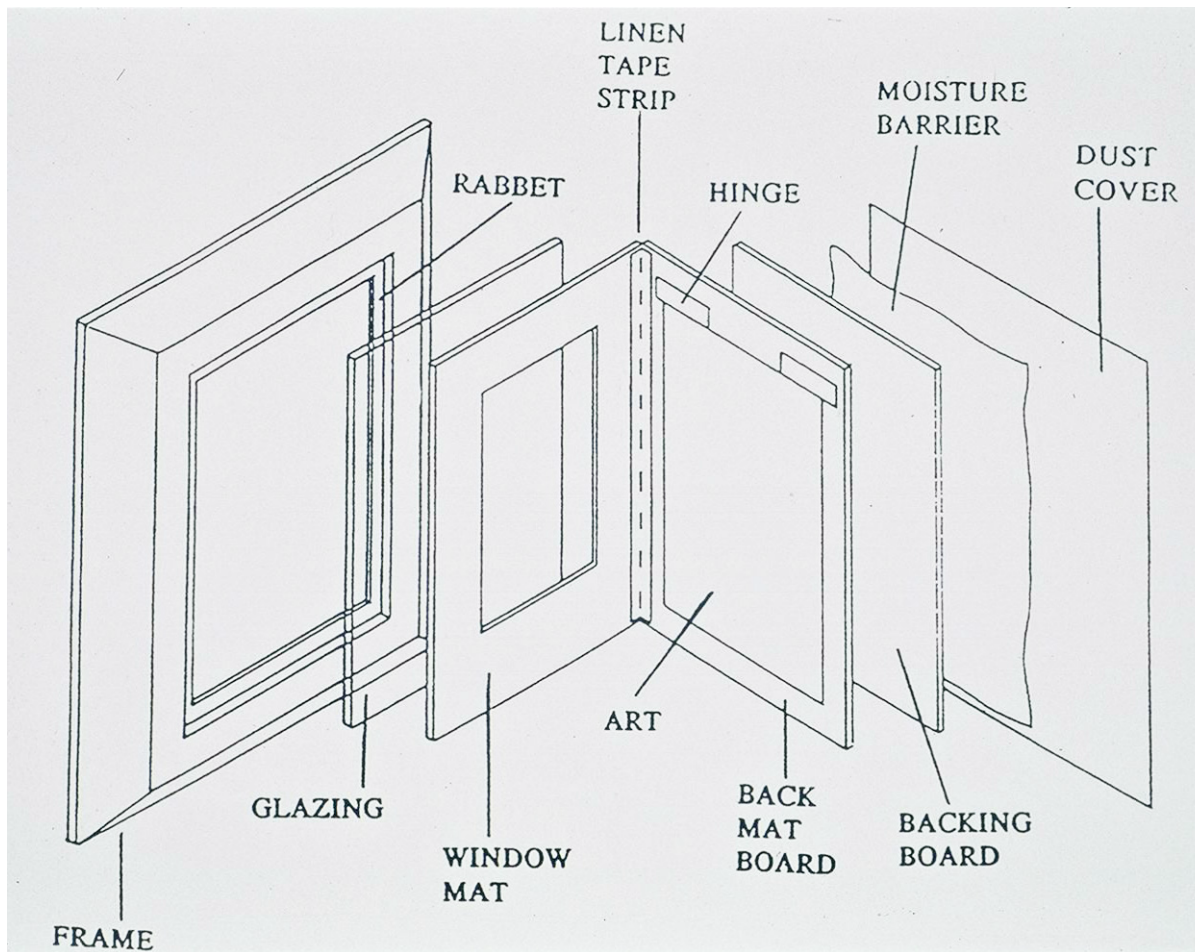
Στο περιβάλλον της έκθεσης, απαιτείται προσεκτική εξέταση των μεθόδων διατήρησης και έκθεσης για τη διασφάλιση της μακροζωίας και της κατανάλωσης της τέχνης από τους θεατές. Ο επιμελητής σε συνεργασία με τον συντηρητή, μέσω της τοποθέτησης του έργου σε κορνίζα με υαλοπίνακα, της ανάρτησης και του ελεγχόμενου φωτισμού, ενεργούν ώστε να βελτιώσουν την εμπειρία του επισκέπτη και να προστατεύσουν τα εκθέματα από περιβαλλοντικές φθορές (National Gallery of Art, 2024).

Η εγγενής ευθραυστότητα του χαρτιού, που είναι επιρρεπής σε φθορές από το φως, την υγρασία και τη φυσική επαφή, απαιτεί σχολαστικές προσπάθειες συντήρησης και διατήρησης. Η λεπτή ισορροπία μεταξύ των φυσικών τρωτών σημείων του χαρτιού και της απαίτησης για ισχυρές τεχνικές διατήρησης αντικατοπτρίζει τις ευρύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζονται στον τομέα της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτή η ένταση οδήγησε σε καινοτόμες στρατηγικές στη διατήρηση της τέχνης, που στοχεύουν στην παράταση της διάρκειας ζωής αυτών των παροδικών έργων χωρίς να διακυβεύεται η εγγενής τους αξία (Teygeler, 2004).

Στο πεδίο της καλλιτεχνικής έκφρασης σε χαρτί παρατηρείται ότι οι εγγενείς ιδιότητες του μέσου διαμορφώνουν στενά την εικαστική αφήγηση. Η συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ καλλιτεχνών, χαρτιού και θεατών συνεχίζει να επιβεβαιώνει την κεντρική θέση του μέσου στον κόσμο της τέχνης, υπογραμμίζοντας την ικανότητά του να γεφυρώνει τις ιστορικές παραδόσεις με τις σύγχρονες εξερευνήσεις.

2.1 Αισθητική και παρουσίαση: Τα επιμέρους δομικά στοιχεία των έργων τέχνης σε χαρτί

Η τέχνη της παρουσίασης έργων σε χαρτί είναι μια εκλεπτυσμένη σύνθεση αισθητικής, διατήρησης και αφήγησης, σχεδιασμένη περίπλοκα για να εμπλουτίσει την αφοσίωση του κοινού διασφαλίζοντας παράλληλα τη διαρκή κληρονομιά του έργου τέχνης. Αυτή η πρακτική είναι εδραιωμένη στα επιμέρους δομικά στοιχεία των έργων, της κορνίζας, του πασπαρτού, πλαισίων Plexiglass, αλλά και της τοποθέτησης, με κάθε στοιχείο να εκπληρώνει τόσο προστατευτικό όσο και διακοσμητικό ρόλο, βελτιώνοντας έτσι την παρουσίαση του έργου τέχνης (βλ. εικ. 7).

Εικόνα 7. Επιμέρους δομικά στοιχεία των έργων τέχνης σε χαρτί.

Η τοποθέτηση σε κορνίζα με υαλοπίνακα χρησιμεύει ως ουσιαστικό προστατευτικό μέτρο, προστατεύοντας το έργο τέχνης από περιβαλλοντικές απειλές. Η επιλογή των υλικών και των στυλ πλαισίωσης κάνει κάτι περισσότερο από απλώς να ενισχύει την οπτική ελκυστικότητα του έργου τέχνης. Δημιουργεί επίσης ένα ελεγχόμενο περιβάλλον που προστατεύει από τη φυσική φθορά, παρέχοντας ένα στερεό πλαίσιο μέσα στο οποίο το έργο προστατεύεται από καταπονήσεις, μηχανικές φθορές και εκδορές. Επιπλέον, με την χρήση υαλοπίνακα με φίλτρο UV προστατεύεται το έργο από την υπεριώδη ακτινοβολία, τις διακυμάνσεις των περιβαλλοντικών συνθηκών που μπορούν να προκαλέσουν συρρίκνωση ή διόγκωση των υλικών, από τη σκόνη και από άλλους περιβαλλοντικούς ρύπους (Hamel, 2019).

Το πασπαρτού εκπληρώνει έναν διπλό σκοπό, ξεχωρίζοντας το έργο τέχνης για να μπορέσει να εκτιμηθεί πλήρως η οπτική του ιστορία και παρέχοντας ένα διαχωριστικό μεταξύ του έργου τέχνης και του υαλοπίνακα. Αυτή η προσέγγιση όχι μόνο αυξάνει την οπτική ελκυστικότητα του έργου, αλλά και το προστατεύει από πιθανή φθορά που προκαλείται από υγρασία στον υαλοπίνακα, ένα σημαντικό ζήτημα στη διατήρηση της τέχνης σε χαρτί. Αυτή η

πρακτική υπογραμμίζει τον πολύπλευρο ρόλο του πασπαρτού τόσο στη βελτίωση της προβολής του έργου τέχνης όσο και στη διασφάλιση της μακροζωίας του (Kistler, *et al* 2007).

Τα υλικά ανάρτησης παίζουν σημαντικό ρόλο στην ασφαλή τοποθέτηση του έργου τέχνης μέσα στην κορνίζα του, παρέχοντας σταθερή στήριξη ενώ παράλληλα επιτρέπουν τη δυνατότητα αφαίρεσης του χωρίς φθορές στο μέλλον. Η πρακτική αυτή ενέχει δύο από τις βασικές αρχές της συντήρησης, την αντιστρεψιμότητα και τη συμβατότητα των υλικών, επιπλέον δείχνει τις συντονισμένες δράσεις που στοχεύουν στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέτοιες προσπάθειες αντικατοπτρίζουν μια ευρύτερη κατανόηση της σημασίας τόσο της διατήρησης όσο και της δυνατότητας του ασφαλούς χειρισμού των έργων τέχνης με την πάροδο του χρόνου. (Baratin, Zaarour & Tronconi, 2023)

Η χρήση υλικών αρχειακής ποιότητας, συμπεριλαμβανομένων των αντιόξινων χαρτιών και του υαλοπινάκων με φίλτρο UV, φανερώνει τη πρόοδο που έχει σημειωθεί στην τεχνολογία νέων υλικών που παρατείνουν τη διάρκεια ζωής των έργων τέχνης σε χαρτί. Στοχεύοντας στην ευπάθεια του υλικού στην οξείδωση και την έκθεση στο φως, η χρήση αυτών των υλικών παίζει σημαντικό ρόλο στις προσπάθειες διατήρησης, υποδηλώνοντας μια αυξανόμενη ευαισθητοποίηση και εφαρμογή των βέλτιστων πρακτικών στη διατήρηση της τέχνης (Shelley, 2019).

Στη σύγχρονη εποχή, οι πρωτοποριακές μέθοδοι παρουσίασης έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο οι επισκέπτες των εκθέσεων ασχολούνται με την τέχνη στο χαρτί. Μέσω ψηφιακών πλατφορμών και τεχνολογιών επαυξημένης πραγματικότητας, το κοινό μπορεί πλέον να βιώσει έργα τέχνης με τρόπο που ξεπερνά τα απτά τους όρια, εμπλουτίζοντας το αφηγηματικό βάθος αυτών των κομματιών. Αυτές οι τεχνολογικές αλληλεπιδράσεις όχι μόνο διευρύνουν το εύρος της αφήγησης στην τέχνη αλλά προσφέρουν και νέες στρατηγικές για τη διατήρηση ευαίσθητων έργων μειώνοντας την έκθεσή τους σε περιβαλλοντικές συνθήκες που τα απειλούν. Αυτή η στροφή προς τα ψηφιακά μέσα υπογραμμίζει μια κομβική εξέλιξη στη διατήρηση και την εκτίμηση της τέχνης, αντανακλώντας μια ευρύτερη τάση για ενσωμάτωση της τεχνολογίας στις πολιτιστικές εμπειρίες. (Smith Bautista, 2014)

Αυτή η ισορροπία μεταξύ των παραδοσιακών μεθόδων παρουσίασης και της ψηφιακής προόδου υπογραμμίζει ένα πεδίο το οποίο συμβαδίζει με την ηθική της συντήρησης και διατήρησης, αλλά παράλληλα προσαρμόζεται στη μεταβαλλόμενη δυναμική της ενασχόλησης με την τέχνη. Η παρουσίαση έργων τέχνης σε χαρτί, είτε μέσω της τοποθέτησης σε πλαίσιο είτε μέσω της διαδραστικής ικανότητας των ψηφιακών οθονών, παραμένει κεντρική στην εκτίμηση, ερμηνεία και διατήρησή τους, αντανακλώντας τον εξελισσόμενο διάλογο μεταξύ τέχνης, τεχνολογίας και συντήρησης.

2.2 Έκθεση και προστασία: Οι περιβαλλοντικές συνθήκες.

Οι στρατηγικές για την έκθεση έργων τέχνης σε χαρτί σχεδιάζονται προσεκτικά για να αναδείξουν αρμονικά τις περίπλοκες λεπτομέρειες και τις αφηγήσεις των έργων τέχνης, καλύπτοντας ταυτόχρονα την ουσιαστική ανάγκη προστασίας του ευαίσθητου μέσου τους. Αυτή η περίπλοκη ισορροπία εξαρτάται από τη βαθιά κατανόηση των τρωτών σημείων του χαρτιού σε στοιχεία όπως το φως, η υγρασία, η θερμοκρασία και η φυσική αλληλεπίδραση, παράλληλα με την ανάπτυξη καινοτόμων μεθόδων για την εξισορρόπηση αυτών των κινδύνων και την ταυτόχρονη αύξηση της αλληλεπίδρασης με το κοινό.

Ο χειρισμός για τον φωτισμό σε εκθέσεις τέχνης με έργα σε χαρτί, χαρακτηρίζεται από σύνεση λόγω της ευπάθειας του μέσου στην φθορά που προκαλείται από το φως. Η έκθεση στο φως και ιδιαίτερα στην υπεριώδη ακτινοβολία (UV), έχει κρίσιμες επιπτώσεις. Η UV ακτινοβολία μπορεί να επιταχύνει την οξείδωση και την υδρόλυση του χαρτιού, προκαλώντας φωτοχημική αποικοδόμηση. Αυτό οδηγεί σε κιτρίνισμα του χαρτιού και ευθραυστότητα, καθώς και σε ξεθώριασμα μελανιών και χρωστικών, το οποίο αλλοιώνει την εμφάνιση και την οπτική ακεραιότητα των έργων τέχνης.

Για να μετριαστεί αυτός ο κίνδυνος, οι συνθήκες φωτισμού συνήθως διατηρούνται σε χαμηλά επίπεδα που δεν ξεπερνούν τα 50 lux. Μια τέτοια προσέγγιση στο φωτισμό υπογραμμίζει τον κρίσιμο ρόλο του περιβαλλοντικού ελέγχου στη διατήρηση των έργων τέχνης, δείχνοντας μια βαθιά κατανόηση της ανάγκης εξισορρόπησης της ορατότητας με τη διατήρηση. (Lewincamp, Günel & Alhagh, 2024)

Επιπρόσθετα, η ρύθμιση της υγρασίας είναι ζωτικής σημασίας για την πρόληψη των δυνητικά επιζήμιων επιπτώσεων της διακύμανσης της στο χαρτί. Η σχετική υγρασία (RH) αναφέρεται στην ποσότητα υγρασίας στον αέρα σε σχέση με το μέγιστο που μπορεί να κρατήσει ο αέρας σε μια δεδομένη θερμοκρασία. Οι διακυμάνσεις της RH μπορούν να προκαλέσουν φυσικές παραμορφώσεις στο χαρτί, όπως στρέβλωση και αναδιπλώσεις, και μακροπρόθεσμα, μη αναστρέψιμες φθορές. Υψηλά επίπεδα RH επιταχύνουν επίσης την ανάπτυξη βιολογικών παραγόντων, την υδρόλυση και υδρολυτική αποικοδόμηση, μειώνοντας την αντοχή και την ευκαμψία του χαρτιού (Ζερβός, 2015).

Η θερμοκρασία επηρεάζει επίσης σημαντικά τη διατήρηση του χαρτιού, καθώς οι υψηλές θερμοκρασίες μπορούν να επιταχύνουν τις χημικές αντιδράσεις που υποβαθμίζουν το χαρτί. Θερμικοί κύκλοι διαστολής και συστολής μπορούν να προκαλέσουν κόπωση υλικού, μικρορωγμές και τελική αποσύνθεση του χαρτιού. Επιπλέον, η θερμοκρασία μπορεί να

επηρεάσει τα συγκολλητικά υλικά που χρησιμοποιούνται στην τοποθέτηση των έργων τέχνης, προκαλώντας αποκόλληση και άλλες μηχανικές καταπονήσεις (Ζερβός, 2015).

Τα μουσεία και οι γκαλερί επιβάλλουν αυστηρούς περιβαλλοντικούς ελέγχους για να διατηρήσουν τη σχετική υγρασία και τη θερμοκρασία εντός ενός συγκεκριμένου εύρους που ορίζει ο συντηρητής, παρέχοντας ένα σταθερό περιβάλλον για την προβολή έργων τέχνης με βάση το χαρτί. Αυτό το επίπεδο περιβαλλοντικής διαχείρισης αποτελεί παράδειγμα της σχολαστικής προσοχής στη διατήρηση που περιγράφεται στις συζητήσεις για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποδεικνύοντας τη δέσμευση για τη διατήρηση της ακεραιότητας των έργων τέχνης με την πάροδο του χρόνου. (Baratin, Zaarour & Tronconi, 2023).

Ο σχεδιασμός και η διάταξη των εκθεσιακών χώρων είναι καθοριστικής σημασίας για την προσέλκυση επισκεπτών και ταυτόχρονα τη διαφύλαξη του έργου τέχνης. Οι επιμελητές δημιουργούν περιβάλλοντα που ευνοούν τον προβληματισμό, ενθαρρύνοντας μια σκόπιμη αλληλεπίδραση με την τέχνη. Με την ενσωμάτωση διαδραστικών τεχνολογιών, όπως τα ψηφιακά περίπτερα και η επαυξημένη πραγματικότητα, ενισχύεται η εμπειρία του επισκέπτη, προσθέτοντας ένα επίπεδο αλληλεπίδρασης χωρίς να μειώνεται η αυθεντικότητα της τέχνης. Αυτή η προσέγγιση στον προγραμματισμό της έκθεσης υπογραμμίζει την ισορροπία μεταξύ προσβασιμότητας και διατήρησης, αναδεικνύοντας καινοτόμες στρατηγικές για τη συμμετοχή του κοινού με τρόπο που σέβεται και διατηρεί την κατάσταση του έργου τέχνης. (Smith Bautista, 2014).

Προστατευτικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης γυάλινων ή ακρυλικών φραγμών, χρησιμοποιούνται για την αποφυγή άμεσης επαφής με το κοινό και την προστασία από ατμοσφαιρικούς ρύπους. Αυτά τα προστατευτικά μέτρα ενισχύονται με αντιανακλαστικές επιστρώσεις και φίλτρα που εμποδίζουν τις επιβλαβείς ακτίνες UV, διασφαλίζοντας ότι το έργο τέχνης προστατεύεται αλλά παραμένει πλήρως ορατό στον επισκέπτη.

Η έλευση των εικονικών εκθέσεων, ειδικά στον απόηχο της πανδημίας COVID-19, έχει εισαγάγει μια νέα διάσταση στις στρατηγικές εκθέσεων. Οι τεχνολογίες ψηφιακής απεικόνισης υψηλής ανάλυσης και εικονικής πραγματικότητας προσομοιώνουν την εμπειρία προβολής από κοντά, προσφέροντας μια βιώσιμη λύση στις προκλήσεις που δημιουργούνται από φυσικούς περιορισμούς και διασφαλίζοντας τη συνεχή προσβασιμότητα των ευαίσθητων έργων χαρτιού χωρίς να τα εκθέτουν σε πιθανή φθορά. (Noehrer, et al. 2021).

Ουσιαστικά, η έκθεση τέχνης έργων σε χαρτί απαιτεί μια ολοκληρωμένη στρατηγική που συνδυάζει σχολαστικές πρακτικές διατήρησης με μεθόδους προβολής αιχμής. Με τη σχολαστική διαχείριση των περιβαλλοντικών παραγόντων, την εφαρμογή προστατευτικών

μέτρων και την αξιοποίηση των ψηφιακών καινοτομιών, οι επιμελητές μπορούν να δημιουργήσουν συναρπαστικές και εκπαιδευτικές εκθέσεις που όχι μόνο γιορτάζουν την εγγενή ομορφιά των έργων τέχνης σε χαρτί αλλά και διασφαλίζουν τη διατήρησή τους για μελλοντική εκτίμηση τους από το κοινό.

2.3 Εικονική παρουσίαση.

Η εμφάνιση των ψηφιακών παρουσιάσεων και των διαδικτυακών εκθέσεων έχει μεταμορφώσει θεμελιωδώς την προσβασιμότητα, την προβολή και την ενασχόληση με έργα τέχνης σε χαρτί, εξαλείφοντας αποτελεσματικά τα γεωγραφικά εμπόδια και προωθώντας μια νέα εποχή παγκόσμιας αλληλεπίδρασης με την τέχνη και τον πολιτισμό. Αυτή η ψηφιακή αλλαγή τροφοδοτείται από προηγμένες τεχνολογίες απεικόνισης και εξελιγμένες εικονικές πλατφόρμες, οι οποίες συλλογικά επιτρέπουν μια πλούσια, διαδραστική εμπειρία πολύ πέρα από τα όρια των συμβατικών μουσειακών χώρων και γκαλερί.

Μία από τις πιο βαθιές επιπτώσεις των ψηφιακών εκθέσεων είναι η ικανότητά τους να εκδημοκρατίζουν την πρόσβαση στην τέχνη, επεκτείνοντάς την σε ένα παγκόσμιο κοινό, ανεξάρτητα από γεωγραφικούς ή οικονομικούς περιορισμούς (Brown, 2020). Αυτή η παγκόσμια εμβέλεια αποδεικνύεται από πλατφόρμες όπως η πρωτοβουλία Google Arts & Culture, η οποία προσφέρει εικονικές περιηγήσεις και εικόνες υψηλής ανάλυσης έργων τέχνης από διάφορα ιδρύματα, διατηρώντας έτσι τα πρωτότυπα ενώ καθιστά την τέχνη παγκοσμίως προσβάσιμη.

Τα ψηφιακά μέσα παρουσιάζουν μια καινοτόμο προσέγγιση για τη διατήρηση των έργων τέχνης που βασίζονται σε χαρτί, ελαχιστοποιώντας την ανάγκη για φυσική αλληλεπίδραση και έκθεση σε περιβαλλοντικούς κινδύνους. Μέσω ψηφιακών εκθέσεων, ενισχύεται η ανθεκτικότητα των έργων αυτών, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα ευρεία προσβασιμότητα. Αυτή η πτυχή της παρουσίασης της ψηφιακής τέχνης αντικατοπτρίζει στρατηγικές μελλοντικής σκέψης στη διασταύρωση της τέχνης και της επιστήμης, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέτοιες μεθοδολογίες τονίζουν τη σημασία της αξιοποίησης της τεχνολογίας για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς της τέχνης για τις μελλοντικές γενιές. (Corrado & Sandy, 2014).

Ωστόσο, η μετάβαση στο ψηφιακό θέτει μοναδικές προκλήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά τη μετάδοση των απτικών και περίπλοκων λεπτομερειών που ενυπάρχουν στα έργα τέχνης από χαρτί. Για να αντιμετωπιστεί αυτό, σημειώθηκε άνοδος στη χρήση τεχνολογιών επαυξημένης και εικονικής πραγματικότητας, με στόχο την αναπαραγωγή της καθηλωτικής εμπειρίας των

φυσικών εκθέσεων. Αυτές οι τεχνολογίες επιτρέπουν μια πιο ελκυστική και ζωντανή εξερεύνηση έργων τέχνης, προσφέροντας στους θεατές μια ομοιότητα της φυσικής υφής και του βάθους που διαφορετικά θα χάνονταν στην ψηφιακή μετάφραση (Kobayashi, 2024).

Η αύξηση των ψηφιακών εκθέσεων προκαλεί επίσης μια επαναξιολόγηση των επιμελητικών πρακτικών στο ψηφιακό τοπίο. Οι επιμελητές διερευνούν τώρα καινοτόμους τρόπους για να επιμεληθούν και να παρουσιάσουν έργα τέχνης που αξιοποιούν τα μοναδικά χαρακτηριστικά των ψηφιακών πλατφορμών, προωθώντας μια αφήγηση που αντηχεί σε ένα ποικίλο και παγκόσμιο κοινό. Αυτή η αλλαγή υπογραμμίζει τον εξελισσόμενο ρόλο των επιμελητών στη δημιουργία συναρπαστικών εμπειριών ψηφιακής τέχνης που είναι συνεκτικές και σαγηνευτικές (Graham & Cook, 2010).

Η έλευση της ψηφιακής παρουσίασης και των διαδικτυακών εκθέσεων σηματοδοτεί μια κομβική αλλαγή στον κόσμο της τέχνης, ιδιαίτερα για τα έργα σε χαρτί. Ανοίγει απaráμιλλες ευκαιρίες για πρόσβαση, δέσμευση και διατήρηση, αμφισβητώντας και επεκτείνοντας τα παραδοσιακά πρότυπα κατανάλωσης και επιμέλειας τέχνης. Καθώς ο τομέας συνεχίζει να εξελίσσεται, υπόσχεται συνεχή καινοτομία και μια ευρύτερη επανεξέταση του τρόπου με τον οποίο η τέχνη βιώνεται και εκτιμάται στην ψηφιακή εποχή.

2.4 Περιπτώσεις Εκθέσεων Αντικειμένων και Έργων Τέχνης σε Χαρτί.

Ορισμένες εκθέσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ορόσημα, έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στην προβολή των πολύπλευρων δυνατοτήτων και των εγγενών προκλήσεων της προβολής έργων τέχνης σε χαρτί. Μέσω αυτών, παρέχονται πλούσιες ιδέες και παραδείγματα για την λήψη αποφάσεων στη διαδικασία της επιμέλειας, τις καινοτόμες μεθοδολογίες παρουσίασης και τις αποτελεσματικές στρατηγικές για τη συμμετοχή του κοινού.

Ένα παράδειγμα τέτοιας καινοτομίας ήταν η έκθεση "Hokusai x Manga: Japanese Pop Culture since 1680", όπου έλαβε μέρος στο Museum für Kunst und Gewerbe στο Αμβούργο της Γερμανίας (10.06-11.09 2016), η οποία εμβαθύνει στην αλληλεπίδραση μεταξύ του παραδοσιακού ιαπωνικού ukiyo-e και του σύγχρονου manga, απεικονίζοντας τη διαρκή επιρροή καλλιτεχνών όπως ο Hokusai στη σύγχρονη ποπ κουλτούρα (Schulze, 2016). Αυτή η έκθεση συνδύασε επιδέξια ιστορικά έργα με σύγχρονες ερμηνείες, επιδεικνύοντας τα ρευστά όρια και τον συνεχή διάλογο μεταξύ των καλλιτεχνικών πρακτικών του παρελθόντος και του παρόντος (Roberts, 2017)(βλ. εικ. 8).

Το έργο «DIDAR: Stories of Middle Eastern Manuscripts» επικεντρώθηκε στη συμμετοχή της κοινότητας μέσω διαδραστικών και εκθεσιακών στρατηγικών για τη

δημιουργία εμπειριών που ξεπερνούν τις παραδοσιακές μορφές έκθεσης. Αυτή η προσέγγιση υπογράμμισε τη σημασία της διατήρησης έργων σε χαρτί και την δυνατότητα των έργων αυτών να προωθούν την πολιτιστική ανταλλαγή μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων (Lewincamp, Günel, & Alhagh, 2024). Η έκθεση, περιλαμβάνει χειρόγραφα από τη Συλλογή χειρόγραφων της Μέσης Ανατολής του πανεπιστημίου της Μελβούρνης, που καλύπτουν θέματα όπως η ιατρική, η αστρονομία, η ποίηση και άλλα. Οι διοργανωτές της έκθεσης, συνεργάστηκαν στενά με μέλη της κοινότητας για να παρουσιάσουν τα χειρόγραφα με τρόπο που να ενισχύει την πολιτιστική και ιστορική τους σημασία. Τα μέλη είχαν την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε εργαστήρια, συζητήσεις και προγράμματα γύρω από την έκθεση, προσφέροντας τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους για να εμπλουτίσουν την παρουσίαση και την κατανόηση των εκθεμάτων. Η έκθεση επίσης στοχεύει στη δημιουργία νέων συνδέσεων και νοημάτων για τους επισκέπτες από διάφορα πολιτιστικά πλαίσια, προσκαλώντας τους να αλληλεπιδράσουν με τα χειρόγραφα, ενισχύοντας την προσωπική και πολιτιστική τους ταυτότητα (The University of Melbourne, 2022). (βλ. εικ. 9).

Η έκθεση «Curious Alice: the VR experience» που ήταν μέρος της έκθεσης, "Alice: Curiouser and Curiouser" στο Μουσείο Βικτώρια και Άλμπερτ (V&A) στο Λονδίνο, η οποία εξερεύνησε την επίδραση της κλασικής ιστορίας "Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων" μέσω επαυξημένης πραγματικότητας (22.05.2021 - 31.12.2021). Η έκθεση συνδύασε ιστορικά έργα με σύγχρονες ερμηνείες, παρουσιάζοντας πώς η ιστορία της Αλίκης εμπνέει και διαμορφώνει τη σύγχρονη τέχνη και τεχνολογία. Η επιμέλεια της έκθεσης περιλάμβανε ψηφιακές αναπαραστάσεις έργων τέχνης σε χαρτί, από την ιστορία της Αλίκης, ενώ οι επισκέπτες μπορούσαν να περιηγηθούν σε έναν τρισδιάστατο χώρο και να δουν λεπτομερείς πληροφορίες για κάθε έργο. Η χρήση VR και AR επέτρεψε στους επισκέπτες να αλληλεπιδράσουν με το περιβάλλον της έκθεσης, ενώ η εμπειρία περιλάμβανε σκηνές όπου οι επισκέπτες μπορούσαν να ακολουθήσουν τον λευκό λαγό και να παίξουν ψηφιακό croquet με τη Κόκκινη Βασίλισσα/Ντάμα Κούπα, προσφέροντας μια αίσθηση βάθους και κίνησης (Hyams, 2020). Τα έργα τέχνης σε χαρτί ψηφιοποιήθηκαν για τη διατήρηση και την προβολή τους, εξασφαλίζοντας ότι παραμένουν προσβάσιμα για μελλοντική χρήση και μελέτη, ενώ η ψηφιακή παρουσίαση των έργων επέτρεψε την αποφυγή φυσικής έκθεσης και πιθανής φθοράς, διατηρώντας τα σε άριστη κατάσταση. Αυτή η έκθεση ανέδειξε τις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας να διατηρεί και να προβάλλει έργα τέχνης σε χαρτί, προσφέροντας ταυτόχρονα μια διαδραστική εμπειρία στους επισκέπτες (V&A Museum, 2021) (βλ. εικ.10 και 11).

Αυτές οι εκθέσεις υπογραμμίζουν τη συνεχή εξέλιξη των στρατηγικών για την παρουσίαση έργων σε χαρτί, την αμφισβήτηση των παραδοσιακών ορίων και την ενσωμάτωση

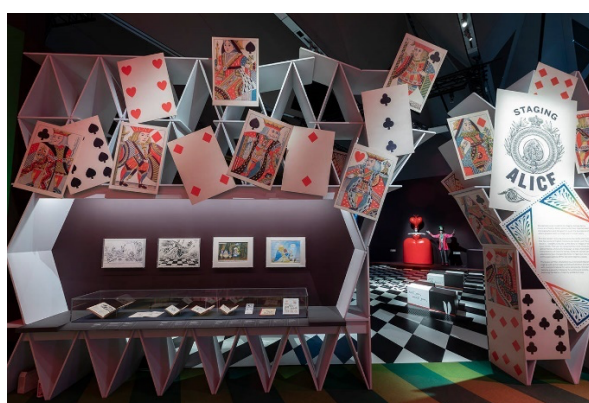
καινοτόμων τεχνικών διατήρησης στο σχεδιασμό της έκθεσης. Συμβάλλουν σημαντικά στη βαθύτερη εκτίμηση και κατανόηση του μέσου, τονίζοντας την προσαρμοστικότητα του και τις μυριάδες δημιουργικές δυνατότητες που προσφέρει. Μέσα από τέτοιες πρωτοποριακές προσπάθειες, το κοινό καλείται να εξερευνήσει την πλούσια ταπετσαρία των έργων σε χαρτί, αποκτώντας νέες προοπτικές για το ρόλο του μέσου τόσο στο ιστορικό όσο και στο σύγχρονο καλλιτεχνικό πλαίσιο.

Εικόνα 8. Αφίσα έκθεσης «Hokusai x Manga: Japanese Pop Culture since 1680»

Εικόνα 9. Προθήκη από την έκθεση «DIDAR: Stories of Middle Eastern Manuscripts»

Εικόνα 10. Στιγμιότυπο από την έκθεση «Alice: Curiouser and Curiouser».

Εικόνα 11. Έλεγχος συστημάτων «Curious Alice: the VR experience»

Η εξερεύνηση της παρουσίασης έργων τέχνης σε χαρτί, μέσα από καινοτόμες εκθέσεις και ψηφιακές πλατφόρμες, υπογραμμίζει μια δυναμική εξέλιξη στη σφαίρα της επιμέλειας και

της εκτίμησης της τέχνης. Αυτές οι πρωτοβουλίες αναδεικνύουν την εγγενή ευελιξία και την ευπάθεια του μέσου, εξισορροπώντας τις παραδοσιακές ανησυχίες διατήρησης με τις εμπυθιστικές δυνατότητες ψηφιακής εμπλοκής. Εκθέσεις ορόσημα, όπως αυτές που εξερευνούν τα περίπλοκα στρώματα της επιρροής του Hokusai και τους διαδραστικούς χώρους που ενεργοποιούνται από τις κοινότητες της διασποράς, αποτελούν παράδειγμα του δημιουργικού δυναμικού και των προσαρμοστικών στρατηγικών στην προβολή έργων τέχνης από χαρτί. Προσκαλούν το κοινό να εμβαθύνει στην καλλιτεχνική αφήγηση, ενθαρρύνοντας μια πλουσιότερη κατανόηση του ιστορικού βάθους και της σύγχρονης συνάφειας του μέσου. Καθώς το πεδίο συνεχίζει να πλοηγείται στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται από τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις πολιτιστικές αλλαγές, το μέλλον της έκθεσης έργων σε χαρτί υπόσχεται συνεχή καινοτομία, διευρυμένη προσβασιμότητα και μια διαρκώς βαθύτερη εκτίμηση για αυτό το μέσο.

3. Ο ρόλος του συντηρητή

Ο συντηρητής διαδραματίζει κεντρικό και πολύπλοκο ρόλο στη σφαίρα των εικαστικών εκθέσεων, αναπόσπαστο μέρος της διατήρησης και της παρουσίασης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ξεπερνά τον ρόλο του απλού θεματοφύλακα του παρελθόντος για να γίνει ενεργός συντελεστής του σύγχρονου διαλόγου μεταξύ της τέχνης και του κοινού της.

Στην καρδιά της συντήρησης της τέχνης βρίσκεται μια βαθιά δέσμευση για τη διατήρηση της ακεραιότητας των έργων τέχνης, που περιλαμβάνει επιστημονική τεχνογνωσία. Πρωταρχικός στόχος, είναι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς για τις μελλοντικές γενιές, διατηρώντας παράλληλα τα αισθητικά, ιστορικά και φυσικά χαρακτηριστικά κάθε έργου. Αυτή η διπλή ευθύνη απαιτεί ενδελεχή κατανόηση των υλικών, των τεχνικών και των ηθικών προτύπων του επαγγέλματος, απαιτώντας από τον συντηρητή να βρει τη λεπτή ισορροπία μεταξύ της διατήρησης των έργων τέχνης στην αρχική τους κατάσταση και της εκτέλεσης των απαραίτητων επεμβάσεων για την πρόληψη της περαιτέρω φθοράς (Lamarque, 2016).

Ο ρόλος ενός συντηρητή κατά τη διάρκεια της οργάνωσης και παρουσίασης μιας έκθεσης είναι πολύπλευρος και κρίσιμος για τη διασφάλιση της διατήρησης και της ακεραιότητας των έργων, ενώ αυτά εκτίθενται. Ο συντηρητής είναι υπεύθυνος για την αξιολόγηση, την προετοιμασία και τη συντήρηση των έργων και για την πρόληψη ζημιών και φθοράς λόγω περιβαλλοντικών παραγόντων, χειρισμού και συνθηκών έκθεσης (Theodoraki, 2021).

Πριν εκτεθεί ένα έργο τέχνης, ο συντηρητής πραγματοποιεί μια ολοκληρωμένη αξιολόγηση της κατάστασής του, εντοπίζοντας τυχόν προβλήματα και καθορίζοντας τις κατάλληλες εργασίες συντήρησης. Αυτή η κρίσιμη προπαρασκευαστική φάση διασφαλίζει ότι τα έργα τέχνης μπορούν να εκτεθούν με ασφάλεια χωρίς κίνδυνο φθοράς, επισημαίνοντας τη σχολαστική τεκμηρίωση στις διαδικασίες συντήρησης και λήψης αποφάσεων.

Κατά τη φάση της έκθεσης, ο συντηρητής έχει σημαντικό ρόλο στην παρακολούθηση των περιβαλλοντικών συνθηκών και της σταθερότητας του έργου τέχνης, εξετάζοντας τον εκθεσιακό χώρο και επισημαίνοντας τους επιβλαβείς παράγοντες. Αυτή η προληπτική προσέγγιση στη συντήρηση είναι ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση των έργων τέχνης σε βέλτιστη κατάσταση σε όλη την έκθεση (Cbe, 1994).

Μετά από μία έκθεση, ο συντηρητής επανεξετάζει τα έργα τέχνης για να εντοπίσει τυχόν αλλαγές στην κατάσταση τους, ενημερώνοντας τις μακροπρόθεσμες στρατηγικές συντήρησης με βάση τις γνώσεις που αποκτήθηκαν. Αυτή η φροντίδα μετά την έκθεση απεικονίζει την προσαρμοστικότητα και την ανταπόκριση των πρακτικών συντήρησης και διατήρησης στην εμπειρία της έκθεσης, δίνοντας έμφαση στη συνεχή δέσμευση για τη διατήρηση της τέχνης.

Ο συντηρητής έργων τέχνης συχνά αντιμετωπίζει περίπλοκα ηθικά διλήμματα, σταθμίζοντας την αναγκαιότητα της παρέμβασης έναντι της απαραίτητης διατήρησης της αυθεντικότητας ενός έργου τέχνης. Αυτές οι προκλήσεις, υπογραμμίζουν την πολύπλευρη φύση των εργασιών συντήρησης η οποία κάτω από το πρίσμα της επιστήμης της συντήρησης περιλαμβάνει την πλοήγηση στις προσδοκίες των καλλιτεχνών, των επιμελητών και του κοινού στο ευρύτερο πλαίσιο πολιτιστικών έργων (Richmond & Bracker, 2009).

Ο ρόλος του συντηρητή στις εκθέσεις είναι καθοριστικός όχι μόνο για τη φυσική διατήρηση των έργων τέχνης αλλά και για τη συμβολή τους στον πολιτιστικό και κοινωνικό εμπλουτισμό. Οι προσπάθειες διατήρησης επηρεάζουν σημαντικά την αντίληψη και την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς, υπογραμμίζοντας την ευρεία επίδραση του έργου του συντηρητή πέρα από τον εκθεσιακό χώρο. Η αφοσίωση και η τεχνογνωσία του διασφαλίζει ότι οι εκθέσεις τέχνης λειτουργούν ως δυναμικοί διάλογοι μεταξύ του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, εμπλουτίζοντας το πολιτιστικό μας τοπίο (Li, 2024).

Ο τομέας της συντήρησης περιλαμβάνει μια πλούσια ποικιλία επιστημονικής γνώσης, ηθικής εκτίμησης και σεβασμού ως προς την πολιτιστική κληρονομιά. Σκοπός του συντηρητή, είναι η σχολαστική φροντίδα και συντήρηση των έργων τέχνης, διασφαλίζοντας τη μακροζωία και την προσβασιμότητά τους για τις μελλοντικές γενιές. Αυτή η περίπλοκη διαδικασία

περιλαμβάνει έναν συνδυασμό προληπτικών μέτρων και επεμβατικών παρεμβάσεων, όλα καθοδηγούμενα από την κυρίαρχη αρχή της ελάχιστης επέμβασης (Ζερβός, 2015).

Η συντήρηση των έργων τέχνης βασίζεται σε μια βαθιά γνώση και ολοκληρωμένη κατανόηση των υλικών που αποτελούν ένα έργο τέχνης, από τις χρωστικές και τα συνδετικά που χρησιμοποιούνται σε πίνακες μέχρι τα διάφορα μέσα σε γλυπτά και εγκαταστάσεις. Αυτή η γνώση είναι υψίστης σημασίας, καθώς κάθε υλικό ανταποκρίνεται διαφορετικά στους περιβαλλοντικούς παράγοντες και τη γήρανση. Επομένως, ο ρόλος του συντηρητή εκτείνεται πέρα από την απλή συντήρηση και περιλαμβάνει μια βαθιά ενασχόληση με το υλικό και το ιστορικό πλαίσιο του έργου τέχνης. Αυτό διασφαλίζει ότι κάθε επέμβαση συντήρησης σέβεται την αρχική πρόθεση και την ακεραιότητα του έργου (Cane, 2010).

Το ηθικό τοπίο της συντήρησης της τέχνης είναι διαφοροποιημένο, απαιτώντας από τους συντηρητές να περιηγηθούν στη λεπτή ισορροπία μεταξύ της αποκατάστασης ενός έργου τέχνης για σημερινή εκτίμηση και της διατήρησης της αυθεντικότητας. Αυτό το ηθικό αίνιγμα δεν είναι απλώς ακαδημαϊκό, επηρεάζει κάθε απόφαση που λαμβάνεται στη διαδικασία συντήρησης, από την επιλογή των υλικών για αποκατάσταση έως τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται. Η ηθική πυξίδα του συντηρητή καθοδηγείται από ένα σύνολο καθιερωμένων αρχών που δίνουν προτεραιότητα στη μακροπρόθεσμη ευημερία του έργου τέχνης έναντι των προσωρινών αισθητικών βελτιώσεων (Lamarque, 2016).

Επιπλέον, ο ρόλος του συντηρητή έργων τέχνης εκτείνεται πέρα από τις τεχνικές πτυχές της συντήρησης για να περιλαμβάνει μια βαθιά ενασχόληση με την πολιτιστική και ιστορική σημασία του έργου τέχνης. Αυτή η ολιστική προσέγγιση διασφαλίζει ότι οι προσπάθειες συντήρησης δεν αφορούν μόνο τη συντήρηση του έργου τέχνης αυτού καθ' αυτού, αλλά και τη διατήρηση της θέσης του έργου τέχνης στην ευρύτερη ταπισερί του ανθρώπινου πολιτισμού.

Οι καινοτομίες στον τομέα της συντήρησης, ενώ ενισχύουν την ικανότητα του συντηρητή να προστατεύει και να αποκαθιστά έργα τέχνης, εισάγουν επίσης σύνθετα ηθικά διλήμματα. Η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών πρέπει να προσεγγίζεται με προσοχή, διασφαλίζοντας ότι οι τεχνολογίες βοηθούν στην προστασία του έργου χωρίς να αλλοιώνεται η οπτική αυθεντικότητα. Αυτή η προσεκτική ενσωμάτωση της καινοτομίας εντός των ορίων της ηθικής πρακτικής, υπογραμμίζει τη δυναμική φύση της συντήρησης, όπου η παράδοση και ο νεωτερισμός συγκλίνουν στην υπηρεσία της συντήρησης της τέχνης.

Συμπερασματικά, οι θεμελιώδεις αρχές της συντήρησης έχουν τις ρίζες τους στη βαθιά επιστημονική γνώση των υλικών, των τεχνικών και των ηθικών αρχών που διέπουν τον τομέα. Ο ρόλος του συντηρητή είναι τόσο επιστημονικός όσο και φιλοσοφικός, συνδυάζοντας σχολαστική τεχνική ικανότητα με βαθύ σεβασμό για την εγγενή αξία του έργου. Καθώς το

πεδίο συνεχίζει να εξελίσσεται, καθοδηγούμενο από τις τεχνολογικές εξελίξεις και τη συνεχή ηθική συζήτηση, οι συντηρητές παραμένουν στην πρώτη γραμμή, διασφαλίζοντας ότι η πολιτιστική μας κληρονομιά διατηρείται για την απόλαυση και τον εμπλουτισμό των μελλοντικών γενεών.

3.1 Η Εργαλειοθήκη του Συντηρητή

Η εργαλειοθήκη του συντηρητή είναι μια εξελιγμένη συνένωση παραδοσιακών τεχνικών και τεχνολογιών αιχμής, που επιτρέπει στους επαγγελματίες του χώρου να αναλάβουν το λεπτό έργο της συντήρησης, διατήρησης και αποκατάστασης της τέχνης με πρωτοφανή ακρίβεια και φροντίδα. Αυτή η εργαλειοθήκη δεν είναι στατική, εξελίσσεται συνεχώς, ενσωματώνοντας προόδους από διάφορα επιστημονικά πεδία για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των πρακτικών συντήρησης.

Στη βάση αυτής της εργαλειοθήκης βρίσκονται τα παραδοσιακά εργαλεία και οι μέθοδοι που έχουν διαμορφωθεί με την πάροδο των αιώνων όπως: Βούρτσες, σπάτουλες, διαλύτες και σχολαστικές χειροκίνητες τεχνικές που απαιτούν σταθερό χέρι και βαθιά κατανόηση των καλλιτεχνικών υλικών και των διαδικασιών αποδόμησής τους. Αυτά τα εργαλεία και οι μέθοδοι είναι το θεμέλιο της εργασίας συντήρησης, απαραίτητες για εργασίες που απαιτούν μια λεπτή πινελιά και μια εξατομικευμένη προσέγγιση.

Η επιδέξια εφαρμογή αυτών των εργαλείων απαιτεί γνώση και δεξιότητα που έρχεται μόνο με χρόνια μελέτης και πρακτικής. Ο συντηρητής πρέπει να έχει προσοχή για λεπτομέρεια και βαθιά γνώση των φυσικών και χημικών ιδιοτήτων των υλικών κατασκευής και της τεχνικής κατασκευής διαφόρων καλλιτεχνικών έργων. Τεχνικές όπως, η αφαίρεση βερνικιού, οι συμπληρώσεις, οι στερεώσεις και η αισθητική αποκατάσταση, που απαιτούν βαθιά γνώση υλικών και τεχνικών καθώς επίσης και διακριτική κρίση, είναι υψίστης σημασίας για επεμβάσεις που σέβονται την αρχική ακεραιότητα του έργου τέχνης. Αυτές οι επεμβατικές μέθοδοι αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο των εργασιών συντήρησης, επιτρέποντας στους επαγγελματίες να αντιμετωπίσουν τις μοναδικές προκλήσεις που θέτει κάθε έργο τέχνης με βαθιά γνώση για αυτό και τις ενέργειες που απαιτούνται για την διατήρησή του καθώς και εξειδίκευση.

Στο πλαίσιο της έκθεσης, ο συντηρητής καλείται να εξετάσει και να ρυθμίσει τις περιβαλλοντικές συνθήκες του χώρου όπου θα παραμείνουν τα έργα. Με τη βοήθεια μηχανημάτων όπως φωτόμετρα, υγρασιόμετρα και θερμομέτρα, ο συντηρητής μπορεί να εντοπίσει τυχόν αποκλίσεις από τα συμβατά όρια για τα υλικά στις περιβαλλοντικές συνθήκες και να κάνει τις ανάλογες αναπροσαρμογές (Λαμπρόπουλος, 2003). (βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 1. Προτεινόμενες συνθήκες έκθεσης έργων τέχνης σε χαρτί.

	Σχετική Υγρασία	Θερμοκρασία	Ακτινοβολία	Επίπεδα Φωτισμού
Υδατογραφίες	RH 50±5%	20±2 °C	30 mW/lumen	50 lux
Χαρακτικά έργα (λιθογραφίες, ξυλογραφίες κ.ο.κ.)	RH 50±5%	20±2 °C	30 mW/lumen	50 lux
Φωτογραφίες	RH 50±10%	<20 °C	30 mW/lumen	50 lux

Ωστόσο, το τοπίο της συντήρησης έχει μεταμορφωθεί δραματικά από τις τεχνολογικές εξελίξεις. Οι καινοτομίες στην ψηφιακή απεικόνιση και ανάλυση έχουν γίνει ανεκτίμητα πλεονεκτήματα για τους συντηρητές. Για παράδειγμα, η τυφλή τεχνική αποσυνέλιξης εικόνας πολλαπλών Poissonian (Blind multi-Poissonian image deconvolution), απεικονίζει τις δυνατότητες των προηγμένων τεχνολογιών απεικόνισης στην αποκάλυψη περίπλοκων λεπτομερειών και υποκείμενων συνθηκών έργων τέχνης, επιτρέποντας μια πιο ενημερωμένη διαδικασία συντήρησης (Dong, 2024).

Επιπλέον, η ανάπτυξη του MLRN – Multi-view local reconstruction network ή τοπικών δικτύων ανακατασκευής πολλαπλών προβολών, υπογραμμίζει την αυξανόμενη σημασία των ψηφιακών εργαλείων για την αξιολόγηση και την αποκατάσταση της οπτικής ακεραιότητας των έργων. Αυτό το εργαλείο, επιτρέπει στον συντηρητή να οπτικοποιήσει τα πιθανά αποτελέσματα των διαδικασιών αποκατάστασης και να λάβει πιο ενημερωμένες αποφάσεις σχετικά με τις απαιτούμενες επεμβάσεις (Hao, 2024).

Παρά τη γοητεία της τεχνολογικής προόδου, η ουσία της επιστήμης της συντήρησης έργων τέχνης παραμένει συνδεδεμένη με τον παραδοσιακό τρόπο και την ενασχόληση του ανθρώπου και όχι των μηχανημάτων. Η ανθρώπινη προσέγγιση συνεχίζει και είναι ανεκτίμητη και αναντικατάστατη σε σχέση με την αυτοματοποίηση της τεχνολογίας που όμως η τεχνολογία χρησιμοποιείται για την διευκόλυνση ενεργειών που μπορούν να είναι απόλυτα ελεγχόμενες. Για παράδειγμα, η λεπτή διαδικασία επανακόλλησης απολεπίσεων χρώματος ή η ακρίβεια που απαιτείται για την συμπλήρωση απωλειών σε χαρτώο υλικό είναι εργασίες που ενσωματώνουν την τέχνη και την επιστήμη της συντήρησης.

Η ενσωμάτωση της ακρίβειας των παραδοσιακών τεχνικών με τις γνώσεις που αποκτήθηκαν από επιλεγμένες τεχνολογικές καινοτομίες επιτρέπει μια πιο ενημερωμένη προσέγγιση στη συντήρηση. Ενώ νέα εργαλεία και μέθοδοι μπορεί να βελτιώσουν τις διαγνωστικές επιλογές, συμπληρώνουν αντί να αντικαθιστούν τις θεμελιώδεις τεχνικές που

έχουν διατηρήσει το πεδίο ανά τους αιώνες. Ως εκ τούτου, η παραδοσιακή εργαλειοθήκη, εμπλουτισμένη με γνώση και εκλεπτυσμένη μέσω της πρακτικής, παραμένει το θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζεται η διατήρηση της καλλιτεχνικής μας κληρονομιάς. Αυτή η ισορροπημένη ενσωμάτωση του παλιού και του νέου υπογραμμίζει την εξελισσόμενη φύση της συντήρησης, όπου το να τιμάς το παρελθόν και να αγκαλιάζεις το μέλλον δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενες αλλά αρμονικά αλληλένδετες.

3.2 Προετοιμασία Έκθεσης

Στον τομέα της συντήρησης, η περίοδος που οδηγεί σε μια έκθεση χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προπαρασκευαστικών δραστηριοτήτων που είναι κρίσιμες για τη διασφάλιση της ακεραιότητας και της βέλτιστης παρουσίασης των έργων. Οι δραστηριότητες πριν από την έκθεση περιλαμβάνουν μια ολοκληρωμένη σειρά εργασιών, από τις αρχικές αξιολογήσεις έως τις περίπλοκες επεμβάσεις συντήρησης, όλες με στόχο την προετοιμασία των έργων τέχνης για δημόσια προβολή, διαφυλάσσοντας παράλληλα την ακεραιότητα τους (Morris, 1987).

Ο συντηρητής θα πρέπει να συμμετέχει από τα πρώτα στάδια του σχεδιασμού της έκθεσης. Πριν από την έκθεση πραγματοποιείται μια ενδελεχής αξιολόγηση της κατάστασης κάθε έργου τέχνης. Αυτό περιλαμβάνει μια λεπτομερή εξέταση για την τεκμηρίωση της τρέχουσας κατάστασης, τον εντοπισμό φθορών και τον προσδιορισμό αναγκών συντήρησης. Μετά την αξιολόγηση και τεκμηρίωση, οι συντηρητές επινοούν ένα προσαρμοσμένο σχέδιο επεμβάσεων για κάθε έργο, αντιμετωπίζοντας ζητήματα με σεβασμό στην ιστορική και υλική αυθεντικότητα του έργου τέχνης (Shelley, ed., 2019).

Τέτοια ζητήματα περιλαμβάνουν τη διεξαγωγή αξιολογήσεων κινδύνου για κάθε έργο τέχνης για τον εντοπισμό πιθανών ευπαθειών στο φως, τη θερμοκρασία, την υγρασία και άλλους περιβαλλοντικούς παράγοντες. Ο συντηρητής παρέχει κατευθυντήριες γραμμές για τις βέλτιστες συνθήκες παρουσίασης και για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου. Για παράδειγμα, μπορεί να καθορίσει αποδεκτά εύρη για τη σχετική υγρασία (RH) και τη θερμοκρασία, τα οποία είναι συνήθως περίπου 50% RH και 20 °C για πολλούς τύπους τεχνουργημάτων. Οι συνθήκες μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τα συγκεκριμένα υλικά και την κατάσταση των αντικειμένων.

Τα επίπεδα φωτισμού είναι ιδιαίτερα κρίσιμα καθώς μπορούν να προκαλέσουν ξεθώριασμα και υποβάθμιση του υλικού με την πάροδο του χρόνου. Τα επίπεδα φωτός με βάση την ευαισθησία των υλικών, κυμαίνονται όχι περισσότερα από 50 lux για ευαίσθητα υλικά και έως 200 lux για τα λιγότερο ευαίσθητα αντικείμενα. Αυτές οι προδιαγραφές θα πρέπει να καθοδηγούν το σχεδιασμό και τη ρύθμιση του εκθεσιακού χώρου, συμπεριλαμβανομένης της

επιλογής προθηκών, φωτιστικών και συστημάτων HVAC για τη διασφάλιση ενός σταθερού περιβάλλοντος (ICOM, 1985).

Μια άλλη κρίσιμη πτυχή των εργασιών συντήρησης πριν από την έκθεση περιλαμβάνει τη διασφάλιση ότι τα έργα τέχνης είναι σταθερά και ασφαλή για προβολή. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει δομικές ενισχύσεις, δημιουργία προσαρμοσμένων στηρίξεων ή άλλα στηρίγματα για την αποφυγή οποιασδήποτε πίεσης ή φθοράς κατά τη διάρκεια της έκθεσης.

Η τεκμηρίωση είναι ένας άλλος πυλώνας των προ εκθεσιακών δραστηριοτήτων. Τα πλήρη αρχεία, συμπεριλαμβανομένων των Δελτίων Κατάστασης Διατήρησης, Επεμβάσεων Συντήρησης και τυχόν αλλαγών που έγιναν στο έργο τέχνης, διατηρούνται σχολαστικά. Αυτή η τεκμηρίωση, δεν είναι μόνο ζωτικής σημασίας για την τρέχουσα έκθεση, αλλά χρησιμεύει επίσης ως πολύτιμη πηγή για μελλοντικές προσπάθειες συντήρησης, παρέχοντας ένα λεπτομερές ιστορικό της κατάστασης και των επεμβάσεων του έργου με την πάροδο του χρόνου (AIC, 1994).

Οι δραστηριότητες προετοιμασίας της έκθεσης επεκτείνονται πέρα από τις άμεσες ανάγκες συντήρησης, περιλαμβάνοντας συνεργατικές προσπάθειες με επιμελητές, σχεδιαστές εκθέσεων και άλλους επαγγελματίες του χώρου κατά την εγκατάσταση της έκθεσης (Catterwell – Sinkeldam, 2010). Αυτή η συνεργασία διασφαλίζει ότι οι συνθήκες προβολής, φωτισμός, υγρασία και θερμοκρασία βελτιστοποιούνται για την προστασία των έργων τέχνης και παραμένουν εντός των καθορισμένων ορίων, παρέχοντας παράλληλα μια ελκυστική εμπειρία για τους επισκέπτες. Σε αυτό το στάδιο μπορεί να γίνουν προσαρμογές στον εκθεσιακό χώρο, όπως επαναβαθμονόμηση συστημάτων φωτισμού ή κλιματισμού, ώστε να πληρούνται οι προδιαγραφές.

Αυτή η φάση όχι μόνο διασφαλίζει τη φυσική και αισθητική ετοιμότητα των έργων τέχνης για έκθεση, αλλά επίσης ενισχύει τη δέσμευση για τη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς για μελλοντική εκτίμηση. Μέσω ενός μείγματος παραδοσιακής χειροτεχνίας και καινοτόμων τεχνολογιών, οι συντηρητές προστατεύουν τη λεπτή ισορροπία μεταξύ προσβασιμότητας και συντήρησης, διασφαλίζοντας ότι κάθε έκθεση αποτελεί απόδειξη της διαρκούς καλλιτεχνικής μας κληρονομιάς.

3.3 Κατά τη διάρκεια της Έκθεσης

Κατά τη διάρκεια μιας έκθεσης τέχνης, ο ρόλος του συντηρητή μεταβαίνει από τις προπαρασκευαστικές προσπάθειες συντήρησης στην προσεκτική φύλαξη των έργων τέχνης που εκτίθενται. Αυτή η φάση χαρακτηρίζεται από σχολαστική παρακολούθηση και συντήρηση για την εξασφάλιση της ακεραιότητας και της σταθερότητας των έργων τέχνης καθ' όλη την

περίοδο της έκθεσης. Χρησιμοποιώντας περιβαλλοντικά καταγραφικά δεδομένα (data loggers, εικ.12) και επιθεωρήσεις, ο συντηρητής παρακολουθεί τις συνθήκες και την κατάσταση των έργων τέχνης σε όλη την περίοδο της έκθεσης. Θα πρέπει να είναι έτοιμος να αναλάβει δράση εάν παρουσιαστούν οποιεσδήποτε αποκλίσεις από τις καθορισμένες συνθήκες, όπως προσαρμογή των κλιματιστικών ή φωτισμού για τον μετριασμό των κινδύνων για τα έργα τέχνης. Αυτή η προληπτική προσέγγιση στην περιβαλλοντική διαχείριση είναι απαραίτητη για την πρόληψη πιθανών φθορών που προκαλούνται από αντίξοες συνθήκες.

Εκτός από τον περιβαλλοντικό έλεγχο, ο συντηρητής είναι επίσης υπεύθυνος για την τακτική επιθεώρηση των έργων τέχνης για να εντοπίσει τυχόν σημάδια καταπόνησης του υλικού ή φθοράς που μπορεί να εμφανιστούν κατά τη διάρκεια της έκθεσης. Αυτό περιλαμβάνει μια προσεκτική εξέταση των έργων τέχνης, διασφαλίζοντας ότι τυχόν προβλήματα που ανακύπτουν αντιμετωπίζονται έγκαιρα.

Η συνεργασία με άλλους επαγγελματίες του μουσείου, όπως επιμελητές και σχεδιαστές εκθέσεων, συνεχίζει να είναι ζωτικής σημασίας κατά τη φάση της έκθεσης. Αυτή η συλλογική προσέγγιση διασφαλίζει ότι οι τεχνικές προβολής και η διάταξη της έκθεσης υποστηρίζουν τόσο την αισθητική παρουσίαση όσο και τις ανάγκες συντήρησης των έργων τέχνης.

Συμπερασματικά, ο ρόλος του συντηρητή κατά τη διάρκεια μιας έκθεσης τέχνης είναι πολύπλευρος, που περιλαμβάνει την προσεκτική παρακολούθηση των περιβαλλοντικών συνθηκών, την τακτική επιθεώρηση έργων τέχνης και τη χρήση προηγμένων τεχνολογιών για τη συντήρηση. Αυτή η προσέγγιση διασφαλίζει ότι τα έργα τέχνης δεν διατηρούνται μόνο κατά τη διάρκεια της έκθεσης αλλά και ότι η κληρονομιά τους προστατεύεται για τις μελλοντικές γενιές. Μέσα από τις επιμελείς προσπάθειές του, ο συντηρητής διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη γεφύρωση του παρελθόντος με το παρόν, επιτρέποντας στην τέχνη να συνεχίσει να εμπνέει, να εκπαιδεύει και να συγκινεί το κοινό.

Εικόνα 12. Ψηφιακός θερμοϋδογράφος που χρησιμοποιήθηκε για τον έλεγχο θερμοκρασίας και υγρασίας του χώρου της έκθεσης «Παράλληλη Θέαση». Μοντέλο: Tinytag View 2 - TV-4050.

3.4 Δραστηριότητες μετά την έκθεση

Μετά την έκθεση, ο συντηρητής θα πρέπει να πραγματοποιήσει μια ανασκόπηση των έργων τέχνης και των περιβαλλοντικών συνθηκών. Αυτή η ανασκόπηση μπορεί να προσφέρει πολύτιμη ανατροφοδότηση για μελλοντικές εκθέσεις, επισημαίνοντας τυχόν ζητήματα που προκύπτουν και διδάγματα που αντλήθηκαν σχετικά με τη διατήρηση των έργων τέχνης σε εκθεσιακούς χώρους.

3.5 Προκλήσεις και ηθικά ζητήματα

Ο συντηρητής τέχνης αντιμετωπίζει πολυάριθμες προκλήσεις και ηθικά ζητήματα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας συντήρησης και έκθεσης. Η εξισορρόπηση της ανάγκης για πρόσβαση του κοινού στην πολιτιστική κληρονομιά με την επιτακτική ανάγκη συντήρησης των έργων τέχνης για τις μελλοντικές γενιές αποτελεί ένα περίπλοκο δίλημμα. Οι ηθικοί προβληματισμοί γίνονται ιδιαίτερα έντονοι όταν αποφασίζει για την έκταση των επεμβάσεων αποκατάστασης, όπου ο συντηρητής πρέπει να περιηγηθεί στη λεπτή γραμμή μεταξύ της ενίσχυσης της αναγνωσιμότητας ενός έργου τέχνης και της συντήρησης της αυθεντικότητάς του. Η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών στη συντήρηση, ενώ προσφέρει βελτιωμένες δυνατότητες ανάλυσης και αποκατάστασης, επιπλέον εγείρει ερωτήματα σχετικά με τον αντίκτυπό τους στην πρωτοτυπία και την ιστορική ακεραιότητα των έργων τέχνης. Οι ευρύτερες επιπτώσεις της συντήρησης στα πολιτιστικά έργα και τα έργα υποδομής προσθέτουν ένα άλλο επίπεδο πολυπλοκότητας, υπογραμμίζοντας τον ρόλο του συντηρητή στη διαμόρφωση πολιτιστικών αφηγήσεων και κληρονομιάς (Βέλιος, 2000).

Ο ρόλος του συντηρητή έργων τέχνης στον κύκλο ζωής μιας έκθεσης από την προετοιμασία και την παρακολούθηση μέχρι τη φροντίδα μετά την έκθεση υπογραμμίζει την αναπόσπαστη συμβολή του στη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αντιμετωπίζοντας

πολλαπλές προκλήσεις και ηθικά κριτήρια, ο συντηρητής περιηγείται σε πολύπλοκο έδαφος για να εξασφαλίσει ότι τα έργα τέχνης αντέχουν στο χρόνο. Το έργο του, βασισμένο σε βαθύ σεβασμό για την καλλιτεχνική ακεραιότητα και ενημερωμένο από μια συνεχώς εξελισσόμενη εργαλειοθήκη, ενσωματώνει μια λεπτή ισορροπία μεταξύ πρόσβασης και συντήρησης, διασφαλίζοντας ότι η τέχνη παραμένει ζωντανό μέρος της συλλογικής ανθρώπινης εμπειρίας μας.

4. Περιπτώσιολογική μελέτη: Έκθεση έργων της Συλλογής της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ίδρυμα Θεοχαράκη

Αυτό το κεφάλαιο, στοχεύει να εμβαθύνει στις μουσειογραφικές και μουσειολογικές πτυχές της έκθεσης, διερευνώντας πώς ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός, οι περιβαλλοντικοί έλεγχοι και η θεματική οργάνωση ενισχύουν την εμπειρία του επισκέπτη και την κατανόηση των έργων τέχνης. Επιπροσθέτως, στοχεύει να δείξει τη διαδικασία εγκατάστασης μίας έκθεσης τέχνης και πώς οι συντηρητές συνεργάστηκαν με την επιμελήτρια, τους σχεδιαστές της έκθεσης και τους χειριστές έργων τέχνης για την ασφαλή παρουσίαση των έργων σε ισορροπία με την αφήγηση της έκθεσης.

4.1 Η έκθεση: «Παράλληλη θέαση: Έργα από τη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος»

Η Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος περιλαμβάνει αντικείμενα αισθητικού ενδιαφέροντος όπως νομίσματα, τραπεζογραμμάτια και νομισματομορφα αντικείμενα (παράσημα, μετάλλια κ.α.), έργα τέχνης, αρχιτεκτονικά στοιχεία (υαλογραφήματα, ψηφιδωτές συνθέσεις, τοιχογραφίες), έπιπλα, διακοσμητικά, αντίκες, φωτογραφίες (Τράπεζα της Ελλάδος, <https://www.bankofgreece.gr/trapeza/kepoet/mouseio>). Τα έργα τέχνης της Συλλογής περιλαμβάνουν πίνακες ζωγραφικής, υδατογραφίες, χαρακτηριστικά, γλυπτά, κεραμικά, πολλά εκ των οποίων κοσμούν τους χώρους των καταστημάτων της Τράπεζας. Σύμφωνα με την Υπηρεσία Συλλογών τα έργα σε χαρτί αποτελούν ένα ποσοστό της τάξης του 62% από το σύνολο των έργων τέχνης.

Η έκθεση "Παράλληλη Θέαση" παρουσιάζει 70 έργα τέχνης από τη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος, τα οποία καλύπτουν διάφορα στυλ και περιόδους της τέχνης, 32 εκ των οποίων είναι δημιουργίες σε χαρτί ή αφορούν σε μικτές τεχνικές που εμπεριέχουν χαρτώ υλικό. Τα έργα εμφανίζονται δίπλα-δίπλα, ενθαρρύνοντας έναν διάλογο μεταξύ διαφορετικών εποχών. Η έκθεση χωρίζεται σε τρεις κύριες θεματικές ενότητες εντός των χώρων του Ιδρύματος Θεοχαράκη, σχηματίζοντας στενούς «κύκλους θέασης». Τα ιστορικά κομμάτια αντιπαρατίθενται με τη μοντέρνα και τη σύγχρονη τέχνη, επιτρέποντας μια ζωντανή ανταλλαγή οραμάτων και ερμηνειών.

Αυτή η παρουσίαση αποκαλύπτει καλλιτεχνικά επιτεύγματα τόσο παλιά όσο και νέα, αγγίζοντας θέματα γεωγραφίας, τοπίων, πραγματικότητας έναντι φαντασίας και αφηγήσεις τόσο εγκόσμιες όσο και συμβολικές. Για παράδειγμα, τα αθηναϊκά τοπία του Παναγιώτη Τέτση και του Σπύρου Βασιλείου συμπληρώνονται από σύγχρονες αστικές ερμηνείες καλλιτεχνών όπως ο Ηλίας Παπαηλιάκης, ο Ζάφος Ξαγοράρης και η Ειρήνη Ευσταθίου. Μερικά από τα έργα αναδεικνύουν την ομορφιά των φυσικών τοπίων όπου την αιχμαλωτίζουν οι Κωνσταντίνος Μαλέας, Σπύρος Παπαλουκάς, Δημήτριος Γαλάνης, δίπλα στον Μιχάλη Μαδένη, τον Τζουλιάνο Καγκλή και την Ηώ Αγγελή. Μυθολογικές και ιστορικές αφηγήσεις εμπλουτίζονται μέσα από τα έργα των Νικολάου Γύζη, Μιχαήλ Αξελού, Γιώργου Λαζόγκα, Γιάννη Ψυχοπαίδη, Βάνας Ξένου και Αλεξάνδρας Αθανασιάδη. Η ανθρώπινη φιγούρα εξερευνάται στην τέχνη των Γεωργίου Ιακωβίδη, Γιάννη Τσαρούχη, Γιώργου Ρόρρη, Στέφανου Δασκαλάκη, Τάσου Μαντζαβίνου, Μάκη Θεοφυλακτόπουλου, Ιάσωνα Μολφέση, μεταξύ άλλων. Επιπλέον, η έκθεση παρουσιάζει αφηρημένες και πειραματικές εικαστικές αφηγήσεις που εμβαθύνουν στην πνευματικότητα, την υλικότητα και τα συμβολικά νοήματα μέσα από τα έργα των Γιάννη Σπυρόπουλου, Ντίκου Βυζαντίου, Σελέστ Πολυχρονιάδη, Γιάννη Μιχαηλίδη, Γιάννη Αδαμάκου, Ρένα Παπασπύρου, Όπη Ζούνη, Λήδα Παπακωνσταντίνου, Αντώνης Ντόνεφ κ.α.

Μέσα σε κάθε ομάδα έργων τέχνης, η έκθεση αναδεικνύει επιρροές και αντιθέσεις, δείχνοντας τον τρόπο με τον οποίο οι καλλιτέχνες έχουν ιστορικά εμπλακεί, προσαρμόσει ή αμφισβητήσει εικόνες και ιδέες του παρελθόντος. Η "Παράλληλη Θέαση" δείχνει τους ατελείωτους τρόπους με τους οποίους οι καλλιτέχνες αλληλεπιδρούν με ιστορικές εικόνες και θέματα, πλοηγώντας στην ιστορία ενώ κοιτάζουν ταυτόχρονα το παρελθόν και το μέλλον σε συνδυασμό με την σχολαστικά επιμελημένη έκθεση η οποία γεφυρώνει την ιστορική και σύγχρονη ελληνική τέχνη (B & M Theocharakis, <https://thf.gr/el/events/parallili-theasi-erga-apo-ti-syllogi-tis-trapezas-tis-ellados/>).

Το Ίδρυμα B&M Θεοχαράκη ιδρύθηκε το 2004 στην Αθήνα και σκοπός του είναι η προώθηση της τέχνης και του πολιτισμού με έμφαση στις εικαστικές τέχνες και τη μουσική. Είναι ένα πολιτιστικό ίδρυμα, που διαθέτει εκθεσιακούς χώρους όπου φιλοξενούνται εκθέσεις Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. Παράλληλα διοργανώνει πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες όπως, σεμινάρια, διαλέξεις εργαστήρια και συναυλίες που απευθύνονται στο ευρύ κοινό. Οι χώροι του Ιδρύματος είναι κατάλληλοι για εκθέσεις έργων τέχνης, καθώς, εκτός από το εξειδικευμένο προσωπικό του Ιδρύματος, διαθέτει προηγμένες υποδομές κατά τα σύγχρονα μουσειολογικά πρότυπα. Τα συστήματα κλιματισμού και ελέγχου υγρασίας, αλλά και ο φωτισμός του χώρου, το καθιστούν κατάλληλο για την παρουσίαση εκθέσεων που

περιέχουν έργα τέχνης, ιδίως αυτά σε χαρτί. Σημαντικά επίσης είναι τα συστήματα ασφαλείας που αποτελούνται από κλειστό κύκλωμα παρακολούθησης και συστήματα συναγερμού. Η ελεγχόμενη πρόσβαση στους χώρους από τους φύλακες σε συνδυασμό με τα συστήματα ασφαλείας, προάγουν ένα ασφαλές περιβάλλον και τη διαφύλαξη των έργων. (B & M Theocharakis).

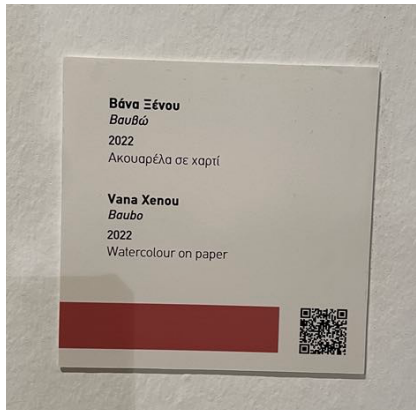
4.2 Μουσειολογική Μελέτη

Η έκθεση στο Ίδρυμα B&M Θεοχαράκη οργανώθηκε σε τρεις θεματικές ενότητες, κατανέμοντας τα έργα στους τρεις ορόφους του κτηρίου. Σκοπός της έκθεσης είναι η παρουσίαση και ερμηνεία της συλλογής της Τράπεζας της Ελλάδος μέσα από διάφορες πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας και δημιουργικότητας. Οι θεματικές ενότητες, προσφέρουν στους επισκέπτες μια δομημένη και ευέλικτη προσέγγιση στην κατανόηση των έργων, επιτρέποντας την εμβάθυνση στις διαφορετικές όψεις και τα μηνύματα που αποπνέουν.

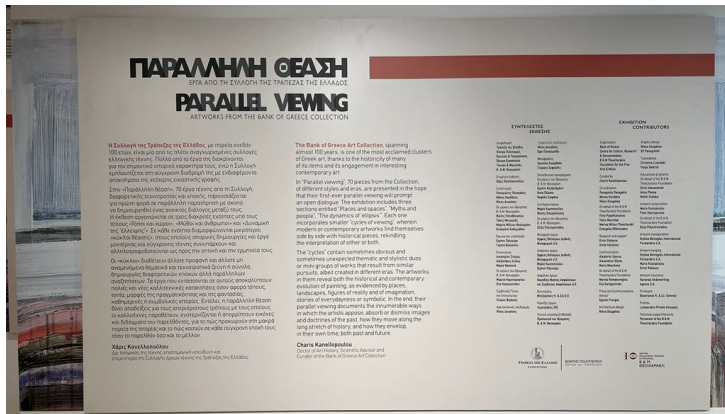
Η έκθεση σχεδιάστηκε με σκοπό να παρέχει στον επισκέπτη πληροφορίες των έργων με περιγραφές δίπλα από τα έργα και QR κωδικούς για μια συνεκτική ξεκούραστη εμπειρία με εργαλείο την ψηφιακή τεχνολογία (βλ. εικ. 13). Σαρώνοντας τους κωδικούς QR του κάθε έργου από την φωτογραφική κάμερα ή εφαρμογή πολυμεσικής κινητής συσκευής όλων των τύπων (tablet, smartphone), ο χρήστης/επισκέπτης μεταφέρεται σε ψηφιακό περιβάλλον της ιστοσελίδας του Μουσείου της Τράπεζας της Ελλάδος. Εκεί ο χρήστης μπορεί να αντλήσει πληροφορίες για το εκάστοτε έργο ή να εξερευνήσει και να ενημερωθεί για άλλες ενότητες του Μουσείου της Τράπεζας της Ελλάδος.

Ξεκινώντας από τον τέταρτο όροφο ο θεατής καλωσορίζεται από μία εισαγωγική περιγραφή της έκθεσης (βλ. εικ. 14), της θεματικής ενότητας, καθώς και των συντελεστών της. Η ενότητα του τέταρτου ορόφου ονομάζεται «Τόποι και χώροι» (βλ. εικ. 15) και εμπεριέχει 23 έργα μέσα από τα οποία οι καλλιτέχνες ερμηνεύουν αστικά και φυσικά τοπία, επηρεασμένοι από την ανθρώπινη αντίληψη και τα ιδεολογικά πλαίσια. Συνεχίζοντας στον τρίτο όροφο, ο επισκέπτης θα συναντήσει την ενότητα «Μύθοι και άνθρωποι» (βλ. εικ. 16), η οποία αριθμεί 28 έργα που εμβαθύνουν στην ανθρώπινη παρόρμηση για τη δημιουργία μύθων και το πως αυτοί έχουν διαμορφώσει τη σύγχρονη πραγματικότητα και τέλος στον δεύτερο όροφο ακολουθεί η ενότητα «Δυναμική της “έλλειψης”» (βλ. εικ. 17) με 20 από τα έργα της συλλογής της Τράπεζας που «προτείνουν» αντί να απεικονίζουν, προκαλώντας διαφορετικές σκέψεις, συνειρμούς και συμβολισμούς.

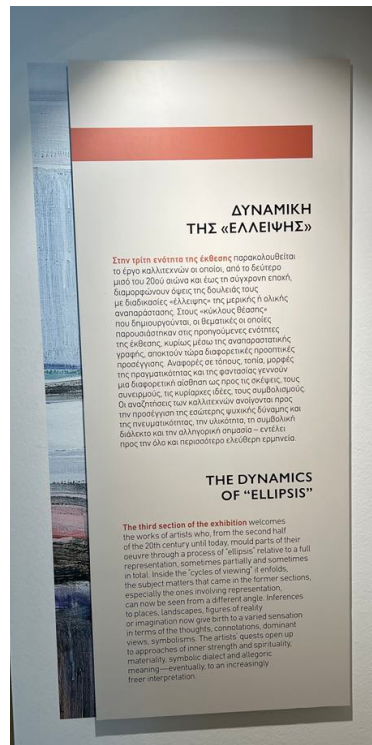
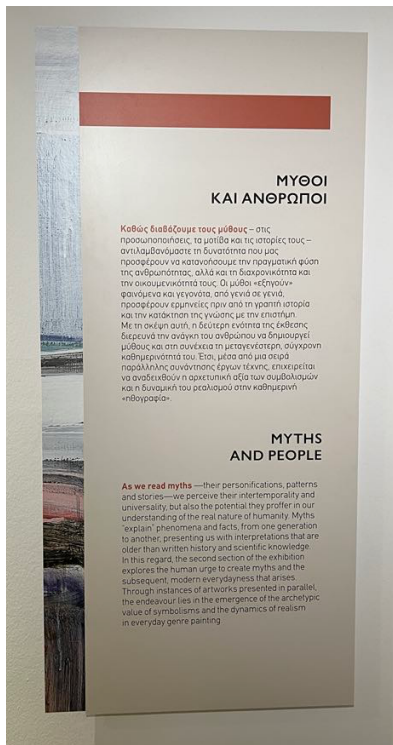

Εικόνα 13. Λεζάντα έργου.

Εικόνα 14. Περιγραφή έκθεσης και συντελεστές.

Εικόνες 15,16,17. Θεματικές ενότητες έκθεσης.

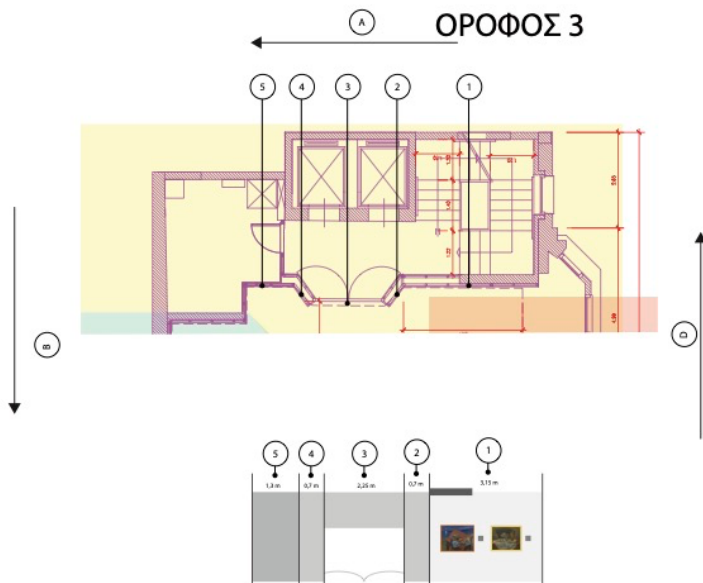
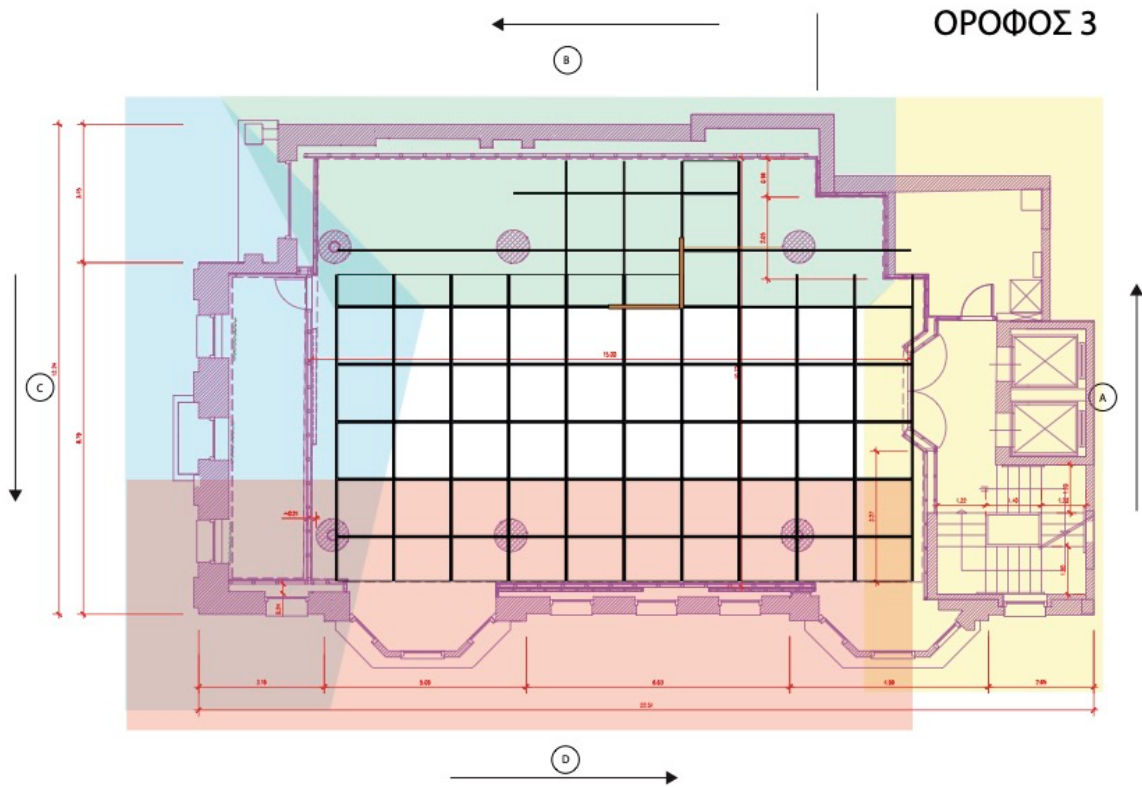
4.3 Μουσειογραφική Μελέτη

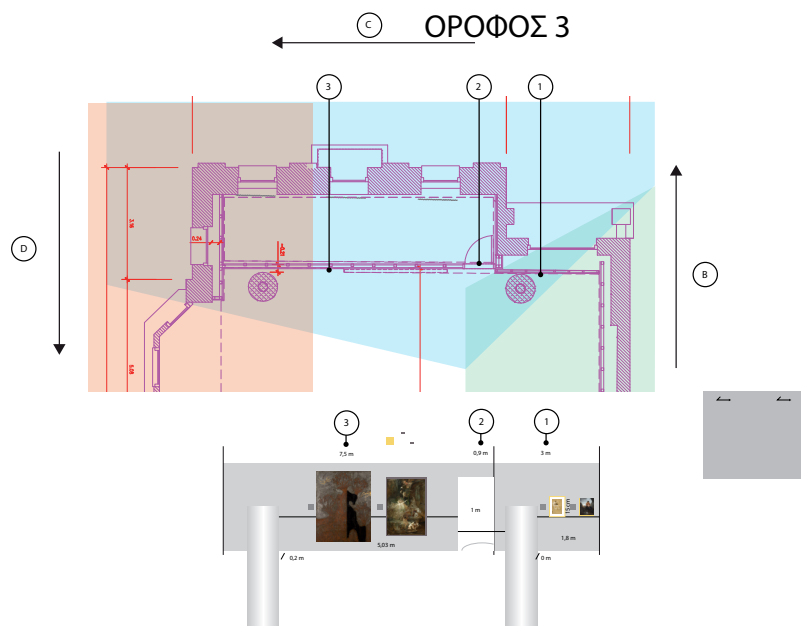
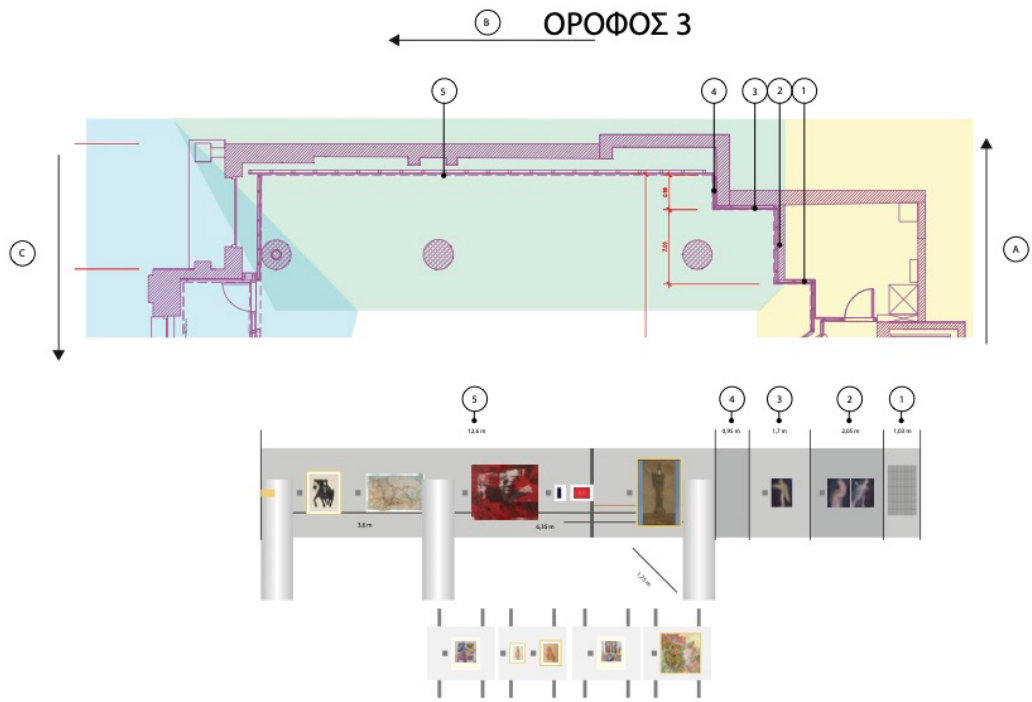
Το κτήριο βρίσκεται στη γωνία Βασιλίσσης Σοφίας και Μέρλιν στην Αθήνα. Η πρόσβαση στο χώρο είναι κατάλληλη και για άτομα με ειδικές ικανότητες. Διαθέτει 3 ορόφους ως εκθεσιακούς χώρους για προσωρινές εκθέσεις.

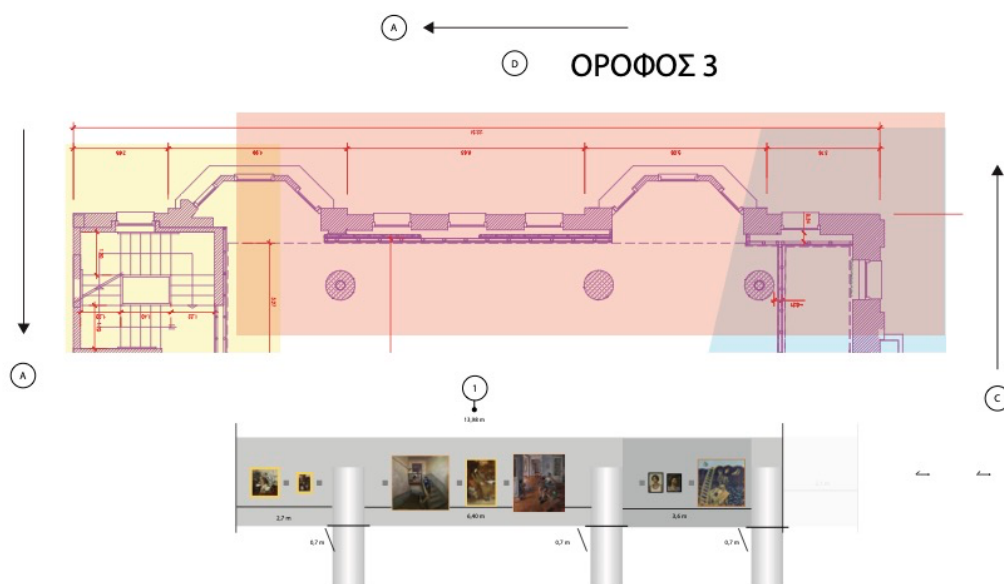
Η περιήγηση στην έκθεση είναι ελεύθερη, όμως έχει οριστεί ενδεικτικά να ξεκινάει από τα δεξιά κατά την είσοδο σε κάθε όροφο, με την εισαγωγική περιγραφή κάθε θεματικής να καταλήγει στο ίδιο σημείο από όπου ο επισκέπτης ξεκίνησε, προχωρώντας στον επόμενο χώρο με τη χρήση σκάλας ή ανελκυστήρα. Στους ορόφους, η διαμόρφωση των χώρων της έκθεσης έγινε με τη χρήση ψευδότοιχων γύρω από τον περιβάλλοντα χώρο και σημειακά. Το σύστημα αυτό στηρίζεται τόσο στο δάπεδο όσο και στην οροφή, διασφαλίζοντας την σταθερότητα και ασφάλεια των εκθεμάτων. Οι ψευδότοιχοι καλύπτουν παράθυρα, βοηθώντας έτσι στην εξάλειψη της φθοράς των εκθεμάτων από το φυσικό φως, αλλά δίνοντας έτσι και μεγαλύτερη επιφάνεια και ευελιξία για την τοποθέτηση των έργων. Βοηθούν επίσης στην καλύτερη διατήρηση και προστασία της αισθητικής ακεραιότητας του κτηρίου του Ιδρύματος (βλ. εικ. 18-22).

Ο τεχνητός φωτισμός - γενικός και ειδικός - είναι ρυθμιζόμενος και προσαρμόστηκε βάσει των προδιαγραφών που δόθηκαν από την Τράπεζα, δηλαδή στα 50lux. Η θερμοκρασία και η υγρασία προσαρμόστηκαν βάσει των προδιαγραφών της Τράπεζας, μέσω κεντρικού συστήματος HVAC και κυμαίνονταν από 18-21°C και 45-55% RH ανάλογα με την ώρα της ημέρας. Οι συνθήκες ελέγχονταν από θερμοϋδογράφους και φωτόμετρα.

Η ασφάλεια του χώρου περιλαμβάνει κλειστό κύκλωμα παρακολούθησης με κάμερες, εκπαιδευμένο προσωπικό ασφαλείας και πυρασφάλεια.

Εικόνες 18-19-20-21-22. Σχέδια ορόφου της έκθεσης «Παράλληλη Θέαση» για την ενότητα «Μύθοι και άνθρωποι».

4.4 Πριν την έκθεση

Το ταξίδι της «Παράλληλης Θέαςης», ξεκίνησε πολύ πριν ανοίξουν οι πόρτες της έκθεσης στο κοινό. Από την επιλογή ακόμη των έργων για την έκθεση οι συντηρητές εμπλέκονταν ενεργά, δηλώνοντας ποια από τα έργα είναι κατάλληλα ή ακατάλληλα για έκθεση στο πλαίσιο της κατάστασης διατήρησης και ποια κρίνεται απαραίτητο να ενταχθούν σε πρόγραμμα συντήρησης πριν την έκθεσή τους. Λήφθηκε υπόψιν το ποια έργα έχουν συμμετέχει ξανά σε εκθέσεις και για τι χρονικό διάστημα, αλλά και η διάρκεια της παρούσας έκθεσης. Τα έργα υποβλήθηκαν σε εξέταση από τους συντηρητές μέσω οπτικής παρατήρησης και ελέγχου με φακό στο εργαστήριο συντήρησης για τον εντοπισμό φθορών. Η αξιολόγηση αυτή τεκμηριώθηκε σε δελτία συντήρησης στο σύστημα που χρησιμοποιεί η Τράπεζα (TMS Collections¹), τα οποία χρησίμευσαν ως βάση για τις πιθανές εργασίες συντήρησης, αλλά και ως ιστορική καταγραφή του έργου. Από την αξιολόγηση αυτή συζητήθηκαν ζητήματα όπως επιφανειακοί ρύποι, προσβολή από βιολογικούς παράγοντες και οποιαδήποτε άλλη παθογένεια για την κατάσταση των έργων που θα μπορούσε να επηρεάσει τη μακροζωία ή την αισθητική

¹ TMS Collections είναι ένα προηγμένο διαδικτυακό πρόγραμμα διαχείρισης συλλογών, το οποίο παρέχει ολοκληρωμένη υποστήριξη για όλα τα στοιχεία της διαχείρισης συλλογών. Συνδυάζει την εισαγωγή και εξαγωγή δεδομένων, τη διαχείριση ψηφιακών μέσων και την τεκμηρίωση συντήρησης, προσφέροντας ένα προσαρμόσιμο και εύχρηστο περιβάλλον εργασίας που υποστηρίζει πολυγλωσσικές δυνατότητες και τη διαχείριση δεδομένων σε διεθνή πρότυπα (Gallery Systems, <https://www.gallerysystems.com/collections-and-collecting-disciplines/fine-art-collections/>).

ακεραιότητα τους. Από αυτό προέκυψε, ένα πρόγραμμα πρώτων σωστικών μέτρων και συντήρησης για ορισμένα έργα και σε 2 περιπτώσεις (λόγω χρονικού περιορισμού), η αφαίρεση αυτών των έργων από το σώμα της έκθεσης.

Μετά την αξιολόγηση ξεκίνησαν οι εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης, προληπτικής και επεμβατικής, στα έργα που θα λάμβαναν μέρος στην έκθεση. Οι επεμβάσεις διέπονταν από τις αρχές της ελάχιστης παρεμβατικότητας και αναστρεψιμότητας, με στόχο τη σταθεροποίηση και διατήρηση των έργων χωρίς να αλλοιώνεται η αισθητική τους. Οι εργασίες που πραγματοποιήθηκαν ποικίλλαν από μηχανικό και χημικό καθαρισμό, μέχρι στερεώσεις επιφανειών στα υποκείμενα τους στρώματα. Στις εργασίες συντήρησης που πραγματοποιήθηκαν οι ενέργειες εξετάστηκαν προσεκτικά, εξισορροπώντας την ιστορική αυθεντικότητα του έργου με τις πρακτικές δυνατότητες παρουσίασης και την εμφάνιση που επιδίωκε ο εκάστοτε καλλιτέχνης. Η εργασία των συντηρητών σε αυτό το στάδιο προετοίμασε τα έργα για την έκθεση και παρουσίαση τους, συμβάλλοντας παράλληλα στη μακροχρόνια διατήρηση τους.

Από το σύνολο των έργων της έκθεσης, 2 εξ αυτών που εντάχθηκαν στο πρόγραμμα επεμβατικής συντήρησης ήταν σε χάρτινο υπόστρωμα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του έργου «Λάβαρα» της Λήδας Παπακωνσταντίνου από το 1987. Το έργο δημιουργήθηκε το με παστέλ και κάρβουνο σε χαρτί, επικολλημένο σε επενδυμένο ξύλο MDF. Παρουσίαζε προσβολή από βιολογικούς παράγοντες, μούχλα, η οποία και έπρεπε να απομακρυνθεί καθώς απειλούσε τη δομική σταθερότητα του έργου, όπως και την αισθητική του ακεραιότητα - μεγάλης έκτασης δυσχρωμίες. Επιπλέον, παρατηρήθηκαν αποκολλήσεις του χαρτιού από το MDF περιμετρικά του έργου. Οι εργασίες ξεκίνησαν με ξηρό καθαρισμό με τη χρήση πινέλου και βούρτσας για την αφαίρεση των σπορίων μούχλας, στη συνέχεια ακολούθησε γομμάρισμα (καθαρισμός με τη χρήση τρίμματος γόμματος) για τη αφαίρεση των υπολειπόμενων σπορίων και την εξομάλυνση λεκέδων/δυσχρωμιών που είχαν προκληθεί από αυτά. Ακολούθως, κατόπιν από spot test, πραγματοποιήθηκε προσπάθεια απολύμανσης του έργου με τη χρήση στυπόχαρτων ελαφρά εμποτισμένων με αιθανόλη, αποφεύγοντας την περιοχή του σχεδίου. Μετά από την απολύμανση ξεκίνησαν οι εργασίες στερέωσης περιμετρικά του έργου με τη χρήση Klucel G. Για τη διάλυση της Klucel G επιλέχθηκε η αιθανόλη ως πλέον πτητικός διαλύτης σε σχέση με το νερό, για την αποφυγή επιπλέον έκθεσης του έργου σε υγρασία. Μετά το πέρας των επεμβατικών διαδικασιών, το έργο τοποθετήθηκε σε νέο πλαίσιο εφόσον το αρχικό του έφερε εκτεταμένες φθορές που δεν επιδέχονταν εργασιών συντήρησης. Όλα τα στάδια συντήρησης τεκμηριώθηκαν φωτογραφικά και σε αντίστοιχα Τεχνικά Δελτία Συντήρησης (ΤΔΣ) (βλ. εικ. 23-29).

Εικόνες 23-24-25-26-27-28. Επεμβάσεις συντήρησης στο έργο «Λάβαρα» της Λ. Παπακωνσταντίνου.

Εικόνα 29. Το έργο μετά τη συντήρηση

Στη συνέχεια, συντάχθηκαν Δελτία Κατάστασης Διατήρησης (ΔΚΔ) για τα 73 έργα της έκθεσης, στα οποία αναφέρονταν μεταξύ άλλων τα στοιχεία ταυτότητας των έργων, η κατάσταση διατήρησης τους σε διαβάθμιση 1-5 (κακή, μέτρια, καλή, πολύ καλή, εξαιρετική) (βλ. Πίνακα 2), αλλά και οι ιδανικές συνθήκες έκθεσής τους (θερμοκρασία, σχετική υγρασία, φωτισμός, ακτινοβολία, προτεινόμενος χρόνος έκθεσης ανά έτος) (βλ. εικ. 30). Τα δελτία ομαδοποιήθηκαν βάση των θεματικών ενότητων που θα εκθέτονταν τα έργα. Σημειώνεται ότι τα Δελτία Κατάστασης Διατήρησης, σε συνδυασμό με τη φωτογραφική τεκμηρίωση, αποτελούν βασική προϋπόθεση στους όρους ασφάλισης των έργων (*κατά παντός κινδύνου ή nail to nail*, σεισμού και τρομοκρατικών ενεργειών). Συμπληρωματικά, σημειώνεται ότι για την ασφάλιση των έργων κατατίθενται στην ασφαλιστική εταιρία, λίστα των αντικειμένων της έκθεσης με τα στοιχεία τους πλέον σχετικού φωτογραφικού παραρτήματος και τις ασφαλιζόμενες αξίες τους, καθώς και facility report του εκθεσιακού χώρου.

Πίνακας 2.

Διαβάθμιση Κατάστασης Διατήρησης	Παρατηρήσεις
Κακή (1)	Το έργο χρήζει άμεση συντήρηση με πρώτα σωστικά μέτρα. Δεν είναι κατάλληλο για έκθεση.
Μέτρια (2)	Το έργο χρήζει επεμβατικής συντήρησης (αποξίνωση, επιπεδοποίηση, συμπληρώσεις φέροντος υλικού, φοδράρισμα, αισθητική αποκατάσταση κλπ.).
Καλή (3)	Το έργο χρειάζεται μικρής έκτασης επεμβάσεις κυρίως αισθητικής φύσης (μικρές συμπληρώσεις υλικού, αισθητική αποκατάσταση, κλπ.).
Πολύ Καλή (4)	Το έργο χρειάζεται μικρές επεμβάσεις συντήρησης στα συμπληρωματικά του στοιχεία (πασπαρτού, κορνίζα, κ.ο.κ.)
Εξαιρετική (5)	Το έργο δεν χρειάζεται καμία επέμβαση συντήρησης.

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΕΡΕΥΝΑΣ & ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ & ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΔΕΛΤΙΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Στοιχεία Δανειζόμενου Ίδρυμα Εικαστικών Τεχνών & Μουσικής Βασίλη και Μαρίνας Θεοχαράκη
Επαφή: Ελίζα Πολυχρονιάδου (Συντηρήτρια)

Στοιχεία Δανειστή Τράπεζα της Ελλάδος, Ελ. Βενιζέλου 21, 102 50 Αθήνα
Επαφή: Ιρέν Παλιούρα, τηλ. 210 3203559, 6980826190
epalioura@bankofgreece.gr, 1r3npalioura@gmail.com

Τίτλος Έκθεσης: «Παράλληλη θέαση. Έργα από τη Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδος»
Τόπος Έκθεσης: Ίδρυμα Εικαστικών Τεχνών & Μουσικής Β. & Μ. Θεοχαράκη, Βασιλίσσης Σοφίας 9 & Μέρλιν 1, Αθήνα 106 71
Διάρκεια Έκθεσης: 2/11/2023 – 21/1/2024

Στοιχεία Αντικειμένου: Αρ. Συλλογής ΤτΕ: 1550
Καλλιτέχνης : Αλεξάνδρα Αθανασιάδη
Τίτλος: Άλγο στο γαλάζιο
Είδος: Μικτή Τεχνική
Υλικό/Τεχνική: Κολάζ - Μικτή τεχνική
Στοιχεία διάστασης: 102 x 150 εκ
Χρονολογία: 2005-2017
Υπογραφή: Ενυπόγραφο κ.δ. «ΑΑ 2017»

Κατάσταση διατήρησης αντικειμένου:

Εκτίμηση: Πολύ καλή.
Περιγραφή: Ασυτήρητο
Παρουσίαση: Ιδανικές συνθήκες διατήρησης: θερμοκρασία 20±2οC, RH 50±5%, max φωτισμός 50lux, max UV 30wm/lumen

Έλεγχος:

Εξέταση	Τόπος	Ημ/νια	Υπογραφή (για το φορέα)	Υπογραφή (για το μεταφορέα)
κατά την αναχώρηση του αντικειμένου	Αθήνα	30/10/2023		
κατά την άφιξη του αντικειμένου	Αθήνα	30/10/2023		
κατά την αναχώρηση του αντικειμένου	Αθήνα	22/01/2024		
κατά την άφιξη του αντικειμένου	Αθήνα	24/01/2024		

Υπόμνημα:	
Έργο Τέχνης σε χαρτί	Έργο Τέχνης σε ξύλο ή/και καμβά
Ανωμαλία επιφάνειας	Ανωμαλία επιφάνειας
Εκδορές	Εκδορές
Οπές	Οπές
Απώλειες τμημάτων	Απώλειες τμημάτων
Κηλίδες	Κηλίδες
Επικαθίσεις	Επικαθίσεις
Προβολή Εντόμων	Προβολή Εντόμων
Προβολή μυκήτων	Ρυγματώσεις
Ρυγματώσεις	Απολεπίσεις
	Αποκολλήσεις
Υπολείμματα κόλλας	
Αποχρωματισμός	Οξείδωση βερνικιού
Foxing	Προβλήματα από βοηθητικά στοιχεία/προηγούμενες επεμβάσεις
Άλλο	Άλλα: Η σκευική του έργου αποτελεί στοιχεία περιβαλλοντικές συνθήκες & τεχνολογικά συστηματικό έλεγχο.

- Αντίγραφο πρωτοκόλλου για τον δανειστή
- Αντίγραφο πρωτοκόλλου για τον δανειζόμενο
- Αντίγραφο πρωτοκόλλου για τον μεταφορέα

Εικόνα 30. Δελτίο Κατάστασης Διατήρησης του έργου «Αλογο σε γαλάζιο» της Αλεξάνδρας Αθανασιάδη. Περιέχει την ταυτότητα, τα στοιχεία και την κατάσταση διατήρησης του έργου καθώς και τις συνθήκες έκθεσης.

Πριν τη μεταφορά των έργων στο Ίδρυμα Θεοχαράκη, έγινε προετοιμασία για τη συσκευασία και μετακίνηση τους, ένα κρίσιμο βήμα που χρειάστηκε επίβλεψη από τους συντηρητές. Στο στάδιο αυτό έγινε προσπάθεια για να διασφαλιστεί ότι τα έργα θα έφταναν στον εκθεσιακό χώρο στην ίδια κατάσταση όπως έφυγαν από την Τράπεζα, προστατεύοντας τα από τους κινδύνους που συνοδεύονται με την κίνηση και τη μεταφορά (κραδασμοί, μηχανικές καταπονήσεις και φθορές). Οι συντηρητές, σε συνεργασία με τους χειριστές (handlers) εξειδικευμένης μεταφορικής εταιρείας, χρησιμοποίησαν τεχνικές συσκευασίας οι οποίες προσαρμόζονταν στις ανάγκες του εκάστοτε έργου. Ο μεγαλύτερος όγκος έργων συσκευάστηκε με τη χρήση melinex και αεροπλάστ (bubble wrap), ενώ σε έργα ιδιαίτερης δομικής ευαισθησίας χρειάστηκε η δημιουργία ξυλοκιβωτίων (National Gallery of Art, 1997). Συγκεκριμένα, για τα «Επεισόδια στην Ύλη» της Παπασπύρου (αποτοιχισμένη τοιχογραφία επικολλημένη σε Dow), καθώς και για το «Σημεία μέσα στους χρόνους» του Αληθινού (μικτή τεχνική σε λαμαρίνα σιδήρου μεγάλων διαστάσεων) κατασκευάστηκαν ξυλοκιβώτια με εσωτερικούς σκελετούς - νεύρα και επένδυση Ethafoam για την αποτελεσματικότερη απορρόφηση των κραδασμών (βλ. εικ. 31-35). Όλες οι συσκευασίες έφεραν σήμανση, ετικέτες με τον αριθμό συλλογής κάθε έργου, τα στοιχεία του και χρωματική σήμανση με τον όροφο στον οποίο θα εκτεθούν. Η προετοιμασία για τη μεταφορά, περιλάμβανε, εκτός από τη συσκευασία, μελέτη της διαδρομής από το εργαστήριο στο όχημα μεταφοράς, και της οδικής διαδρομής προς τον εκθεσιακό χώρο. Επεξηγηματικά, σε έργα μεγάλων διαστάσεων τα οποία δεν χωρούσαν στους ανελκυστήρες, ακολουθήθηκε διαδρομή από κλιμακοστάσια η οποία προηγουμένως δοκιμάστηκε με χαρτόνια αντίστοιχων διαστάσεων των έργων.

Εικόνες 31-32-33-34. Προστασία επιφάνειας έργου, αποτοιχισμένη τοιχογραφία της Ρ. Παπασπύρου με Melinex. Εσωτερικό ξυλοκιβώτιο. Τοποθέτηση έργου σε ξυλοκιβώτιο και επιπλέον προστασία με Ethafoam.

Εικόνα 35. Μεταφορά έργου Ρ. Παπασπύρου σε ξυλοκιβώτιο.

4.5 Εγκατάσταση έκθεσης

Κατά την άφιξη των έργων στον εκθεσιακό χώρο, κύριο μέλημα ήταν η προσεκτική κατανομή των έργων στους ορόφους σύμφωνα με τον σχεδιασμό της έκθεσης από την επιμελήτρια. Αυτή η διαδικασία βοήθησε στην διασφάλιση της ροής των εργασιών εγκατάστασης της έκθεσης βάση του προγραμματισμού. Οι συντηρητές συνεργάστηκαν στενά σε αυτό το στάδιο με την επιμελητική ομάδα και τους χειριστές για να «σταθούν» τα έργα ασφαλώς μέχρι την ώρα της αποσυσκευασίας και ανάρτησης τους (βλ. εικ. 36).

Η αποσυσκευασία των έργων έγινε με σχολαστική προσοχή, όπου συντηρητές και χειριστές, με τη χρήση γαντιών για να αποτρέψουν την επαφή ρύπων και λιπαρότητας με τις επιφάνειες, αφαίρεσαν προσεκτικά το κάθε έργο από τη συσκευασία του. Κατά τη διαδικασία αποφεύχθηκαν απότομες κινήσεις που θα μπορούσαν να φθείρουν τα έργα τέχνης. Οι συντηρητές διεξήγαγαν μία αρχική οπτική παρατήρηση για να επιβεβαιώσουν ότι δεν είχε προκληθεί φθορά κατά τη μεταφορά των εκθεμάτων (βλ. εικ. 37).

Εικόνες 36-37. Μεταφορά των έργων στους ορόφους του εκθεσιακού χώρου, κατανομή τους και αποσυσκευασία.

Ακολούθως, πραγματοποιήθηκε αναλυτική εξέταση των έργων από τους συντηρητές των δύο Ιδρυμάτων και συμπλήρωση όποιων παρατηρήσεων σχετικά με την κατάσταση διατήρησης στα αντίστοιχα Δελτία Κατάστασης Διατήρησης (ΔΚΔ) των έργων. Με την συγκεκριμένη εργασία επιβεβαιώθηκε και από τα δύο μέρη ότι τα έργα έφτασαν στον προορισμό τους στην κατάσταση αυτή που είχαν όταν έφυγαν από τα εργαστήρια της Τράπεζας, χωρίς να προκληθούν πρόσθετες φθορές κατά τη μεταφορά. Μέσω της προσεκτικής οργάνωσης, ταξινόμησης και αποσυσκευασίας των έργων τέχνης, μαζί με την ενδελεχή εξέταση τους, ορίστηκε η βάση για την επιτυχημένη εγκατάσταση της έκθεσης στο δεδομένο χρονικό πλαίσιο με τη βέλτιστη ασφάλεια. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίστηκε ότι η «Παράλληλη Θέαση» δεν ήταν μόνο μια γιορτή για τις αισθήσεις, αλλά και ένα πρότυπο βέλτιστων πρακτικών στη συνεργασία, το χειρισμό και τη συντήρηση των έργων, επιδεικνύοντας τον βαθύ σεβασμό για την τέχνη. (βλ. εικ. 38).

Εικόνα 38. Έλεγχος κατάστασης διατήρησης των έργων από τους συντηρητές των δύο Ιδρυμάτων κατά την άφιξη των έργων στον εκθεσιακό χώρο

Η ολοκλήρωση της εγκατάστασης της «Παράλληλης Θέασης» στο Ίδρυμα Θεοχαράκη ήταν το αποτέλεσμα της οργάνωσης, του προπαρασκευαστικού έργου, μα πάνω από όλα της συνέργειας μεταξύ συντηρητών και λοιπών εμπλεκόμενων. Αυτό το στάδιο αφορούσε τη φυσική τοποθέτηση των έργων μέσα στον εκθεσιακό χώρο. Η παρουσία συντηρητή ήταν και σε αυτό το σημείο ζωτικής σημασίας, παρέχοντας καθοδήγηση, διασφαλίζοντας ότι κάθε έκθεμα τοποθετήθηκε με τον αρτιότερο τρόπο σύμφωνα με το σχεδιασμό της έκθεσης. Κατά την ανάρτηση των έργων λήφθηκαν υπόψιν οι περιβαλλοντικές συνθήκες εντός των χώρων του Ιδρύματος. Οι συντηρητές εξασφάλισαν ότι τα ευαίσθητα υλικά (κυρίως χαρτί) δεν έρχονταν σε άμεση επαφή με το ηλιακό φως ή πηγές θερμότητας και υγρασίας προσπαθώντας πάντα να εξυπηρετήσουν την αφήγηση της έκθεσης, ελαχιστοποιώντας όμως πιθανούς κινδύνους για τη φθορά των έργων. Ακολούθησε ο γενικός φωτισμός του χώρου και ο ειδικός φωτισμός των εκθεμάτων σε συνεργασία με τον τεχνικό φωτισμού. Ο τελικός έλεγχος των επιπέδων φωτισμού στα εκθέματα έγινε από τον συντηρητή με ειδικό λουξόμετρο, ο οποίος λάμβανε τιμές από κάθε έργο ξεχωριστά διασφαλίζοντας ότι οι τιμές παρέμεναν εντός των ασφαλών επιπέδων για την αποφυγή φθορών στα υλικά (βλ. πιν. 3).

Καθώς το Ίδρυμα πλησίαζε να ανοίξει τις πόρτες της «Παράλληλης Θέασης» στο κοινό, η ομάδα των συντηρητών πραγματοποίησε τον τελικό έλεγχο σε κάθε έργο και το σύνολο της έκθεσης (οπτικός έλεγχος για μηχανικές καταπονήσεις από την ανάρτηση-εκδορές,

έλεγχος σταθερότητας συστημάτων ανάρτησης, έλεγχος για επικαθίσεις αιθάλης ή λεκέδων στην επιφάνεια των έργων). Αυτή η επιθεώρηση ήταν σημαντική για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση τυχόν θεμάτων της τελευταίας στιγμής που ενδεχομένως να προέκυπταν, όπως για παράδειγμα μικροεπεμβάσεις σε κορνίζες και σε έργα που μπορεί να τραυματίστηκαν ελαφρά κατά την ανάρτηση (βλ. εικ. 39 και 40).

Εικόνες 39-40. Επεμβάσεις συντήρησης κατά την εγκατάσταση της έκθεσης. Αλλαγή ράχης σε έργο. Μικρής έκτασης αισθητική αποκατάσταση σε κορνίζα.

4.6 Κατά τη διάρκεια της έκθεσης

Μετά τα εγκαίνια της έκθεσης, το έργο των συντηρητών στράφηκε προς την περιοδική παρακολούθηση της κατάστασης διατήρησης των εκθεμάτων, καθ' όλη την διάρκεια έκθεσης τους. Για το λόγο αυτό τοποθετήθηκαν ψηφιακοί θερμοϋδογράφοι (data loggers) σε διακριτικά σημεία των χώρων για τον έλεγχο των διακυμάνσεων υγρασίας και θερμοκρασίας. Καθ' όλη τη διάρκεια της έκθεσης λαμβάνονταν τιμές από τα data loggers και από φωτόμετρα για να διασφαλιστεί ότι οι συνθήκες παρέμεναν εντός των ασφαλών ορίων έκθεσης (βλ. πιν. 3). Παρατηρήθηκε ότι κατά τις πρωινές ώρες είχαμε άνοδο της θερμοκρασίας στο χώρο καθώς και άνοδο των επιπέδων φωτός. Τα επίπεδα υγρασίας διατηρήθηκαν σε σταθερές τιμές καθ'

όλες τις ώρες της ημέρας λόγω του κεντρικού κλιματισμού του κτιρίου και των αφυγραντήρων στους επιμέρους ορόφους της έκθεσης.

Πίνακας 3.

Ημερομηνία	Ωρα	Θερμοκρασία (°C)	Σχετική Υγρασία (%)	Επίπεδο Φωτισμού (lux)
2023-11-09	9:00	20.3	52	52
2023-11-09	12:00	21.1	50	58
2023-11-09	16:00	21.3	48	56
2023-11-09	20:00	19.5	50	51

Οι συντηρητές κατά τη διάρκεια της έκθεσης, διενεργούσαν τακτικούς οπτικούς ελέγχους, χρησιμοποιώντας τα Δελτία Κατάστασης Διατήρησης ως βάση για την αξιολόγηση τυχόν αλλαγών στην κατάσταση των έργων. Η μεγαλύτερη προσοχή των συντηρητών στράφηκε σε ευαίσθητα έργα όπως αυτά των Αθανασιάδη (έργο μικτής τεχνικής και κολλάζ μεγάλων διαστάσεων χωρίς προστασία της επιφάνειας του έργου από υαλοπίνακα η Plexiglas), Παπασπύρου (έργο μικτής τεχνικής, αποτοιχισμένη επιφάνεια τοίχου μεγάλης διάστασης και βάρους) και Γύζη (έργα σε χαρτί από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα με ιδιαίτερη ευαισθησία στο φως), τα οποία από την κατασκευή τους, από τη αξία τους και από το που τοποθετήθηκαν στο χώρο, ήταν πιο ευπαθή και ευαίσθητα από τα υπόλοιπα, λόγω των ιδιοτήτων που αναφέρθηκαν για το καθένα παραπάνω.

Στο πλαίσιο επαφής των έργων με το κοινό και συγκεκριμένα παραβίασης των έργων από τους επισκέπτες, παρουσιάζει ενδιαφέρον η περίπτωση του έργου «Άλογο σε γαλάζιο» της Αλεξάνδρας Αθανασιάδη. Το έργο φαίνεται «τρισδιάστατο» με κομμάτια χαρτί να εξέχουν στην επιφάνεια του, η οποία δεν προστατεύτηκε από υαλοπίνακα ή πλαίσιο Plexiglass, όπως θα ήταν θεμιτό, επειδή ζητήθηκε από την καλλιτέχνη να παρουσιαστεί «ελεύθερο». Η φύση του έργου, κινούσε αρκετά την περιέργεια των θεατών, ειδικότερα των πιο νέων, οι οποίοι πλησίαζαν και ακουμπούσαν τα κομμάτια που εξέιχαν. Με την ολοκλήρωση της έκθεσης προτάθηκε η προστασία του και κατασκευάστηκε πλαίσιο Plexiglass.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΘΕΑΣΗ
 ΈΡΓΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

PARALLEL VIEWING
 ARTWORKS FROM THE BANK OF GREECE COLLECTION

ΕΚΘΕΣΗ / EXHIBITION
 από / from
02. 11. 2023
 έως / until
21. 01. 2024

ΙΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ & ΜΟΥΣΙΚΗΣ
 Β & Μ ΘΕΟΧΑΡΑΚΗ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 ΕΥΦΡΕΥΣΤΗΜΑ

ΧΟΡΗΓΟΙ | SPONSORS

RENAULT **ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΜΙΝΕΤΤΑ**

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ | COMMUNICATION SPONSORS

EPT **2ο** **3ο** **Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ** **culture now.gr** **bonjour** **FREE SUNDAY** **insider**

Βασιλίσσης Σοφίας 9 & Μέρλιν 1, Αθήνα 106 71 / 9, Vassilissis Sofias Avenue & 1, Merlin Street, Athens 106 71 • Τηλ./Tel: 210 36 11 206 • www.thf.gr

Εικόνα 41. Αφίσα έκθεσης.

4.7 Μετά την έκθεση

Καθώς η «Παράλληλη Θέαση» στο Ίδρυμα Θεοχαράκη πλησίαζε στο τέλος της, οι συντηρητές ξεκίνησαν τη διαδικασία καταγραφής και αναφοράς στην κατάσταση των έργων, στα Δελτία Κατάστασης Διατήρησης. Αυτό το βήμα περιλάμβανε την τελική σύγκριση των

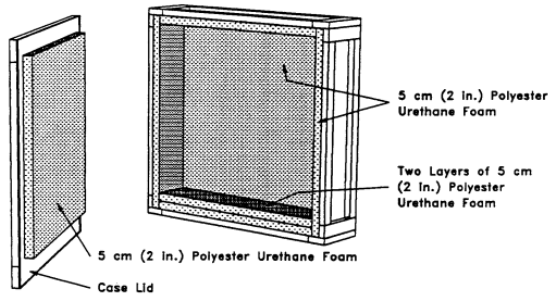
έργων πριν την έκθεση και μετά, για τον εντοπισμό πιθανών αλλαγών ή πιθανών φθορών που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου προβολής. Χρησιμοποιώντας ως βάση τα Δελτία Κατάστασης, οι συντηρητές εξέτασαν σχολαστικά το κάθε έργο τέχνης, τεκμηριώνοντας τα ευρήματα τους με φωτογραφίες και με καταγραφή στα Δελτία. Η σύγκριση ήταν επίσης απαραίτητη για τον εντοπισμό επιπτώσεων του περιβάλλοντος στα έργα, όπως η έκθεση στο φως, οι διακυμάνσεις της υγρασίας ή οποιαδήποτε τυχαία φθορά. Τα Δελτία Κατάστασης Διατήρησης είναι σημαντικά, καθώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να οδηγήσουν μελλοντικές εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης αλλά και να δώσουν πληροφορίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα των προληπτικών μέτρων που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της έκθεσης. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, τα εν λόγω δελτία χρησιμοποιήθηκαν για τον έλεγχο της κατάστασης διατήρησης των έργων που εκτέθηκαν πριν και μετά, ώστε να διαπιστωθούν τυχόν μεταβολές των έργων κατά την διάρκεια της έκθεσής τους. Έπειτα τα Δελτία Κατάστασης Διατήρησης υπογράφηκαν από τους υπεύθυνους συντηρητές της Τράπεζας της Ελλάδος και του Ιδρύματος Θεοχαράκη για να επισημοποιήσουν την κατάσταση των έργων.

Έπειτα ξεκίνησε η διαδικασία απεγκατάστασης της έκθεσης. Η διαδικασία αυτή έγινε με την ίδια προσοχή και ακρίβεια, όπως η εγκατάσταση, με τους συντηρητές να επιβλέπουν την ασφαλή αφαίρεση των έργων από τους τοίχους του ιδρύματος. Κάθε έργο συσκευάστηκε προσεκτικά χρησιμοποιώντας bubble wrap και προσαρμοσμένα ξυλοκιβώτια επενδυμένα με ethafoam, σχεδιασμένα για να προστατεύουν τα έργα τέχνης κατά τη μεταφορά (βλ. εικ. 42, 43 και 44). Οι συντηρητές συνεργάστηκαν στενά με τους χειριστές της εξειδικευμένης εταιρίας μεταφοράς έργων τέχνης για να διασφαλίσουν ότι όλα τα έργα ήταν συσκευασμένα με ασφάλεια και ότι όλες οι συσκευασίες έφεραν την κατάλληλη ετικέτα με τα στοιχεία του έργου.

Η επιστροφή των έργων στην Τράπεζα συντονίστηκε λεπτομερώς από τους αρμόδιους επιβλέποντες- επιμελητές της Συλλογής σε συνεργασία με τους συντηρητές, διασφαλίζοντας ότι οι συνθήκες μεταφοράς συνέβαλλαν στην αποφυγή φθορών.

Εικόνες 42-43. Συσκευασία έργων σε ξυλοκιβώτιο (αριστερά) με επένδυση ethafoam και συσκευασία έργων με bubblewrap (δεξιά).

Εικόνα 44: Παράδειγμα ξυλοκιβωτίου

5. Συμπεράσματα

Τα μουσεία αποτελούν τους βασικότερους χώρους έκθεσης έργων τέχνης. Από παλαιότερα έως τη σύγχρονη εποχή, τα μουσεία, μέσω των μουσειολόγων, μουσειογράφων και συντηρητών, έχουν εξελιχθεί σε πολυλειτουργικούς οργανισμούς που συνδυάζουν τη διατήρηση και την προώθηση της τέχνης με την ενσωμάτωση τεχνολογιών για την καλύτερη εμπειρία του επισκέπτη.

Το χαρτί, ως μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης, είναι πολυχρηστικό και ευέλικτο και χρησιμοποιείται για ένα ευρύ φάσμα έργων τέχνης από σχέδια και χαρακτικά έως γλυπτά και κολλάζ. Η ευπάθεια του χαρτιού στις περιβαλλοντικές συνθήκες όπως το φως, η υγρασία και η θερμοκρασία, το καθιστά ευαίσθητο σε συνθήκες έκθεσης και επηρεάζεται η μακροζωία των έργων τέχνης σε χαρτί. Για το λόγο αυτό η έκθεση των έργων αυτών θέλει σχολαστικό έλεγχο και προστατευτικά μέτρα. Τα χαμηλά επίπεδα φωτισμού, τα φίλτρα υπεριώδους ακτινοβολίας και οι σταθερές συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας είναι ζωτικής σημασίας για την πρόληψη της φθοράς. Η παρουσίαση τέτοιων έργων βασίζεται και στα επιμέρους δομικά τους στοιχεία (χάρτινα πλαίσια, πασπαρτού, κορνίζα, θήκη Plexiglass, υαλοπίνακας, κ.ο.κ.). Αυτά

όχι μόνο συμπληρώνουν την αισθητική εικόνα του έργου, αλλά βοηθάνε και στην προστασία του.

Ο ρόλος του συντηρητή στην παρουσίαση και έκθεση έργων τέχνης είναι κρίσιμος καθώς εμπλέκεται σε όλα τα στάδια της έκθεσης από την προετοιμασία της έκθεσης, την παρακολούθηση κατά τη διάρκεια της έκθεσης μέχρι και την φροντίδα των έργων μετά την έκθεση. Κάθε φάση απαιτεί διαφορετικές ενέργειες και προσέγγιση για τη διατήρηση των έργων σε άριστη κατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την ασφάλεια όσο και την ποιότητα της παρουσίασης τους. Μέσω μιας σχολαστικής διαδικασίας αξιολόγησης, τεκμηρίωσης, προετοιμασίας και συνεχούς φροντίδας, οι συντηρητές διασφαλίζουν ότι τα έργα τέχνης όχι μόνο προστατεύονται φυσικά αλλά και παρουσιάζονται με τρόπο που σέβεται την ιστορική και αισθητική τους σημασία.

Η αρμονική συνεργασία και η στενή επαφή με τους επιμελητές, άλλους συντηρητές, σχεδιαστές και τεχνικό προσωπικό, αναδεικνύει τη διεπιστημονική προσέγγιση που απαιτείται στο σύγχρονο εκθεσιακό τοπίο. Αυτή η συνεργασία είναι κρίσιμη για την επίτευξη μιας ισορροπημένης παρουσίασης που τιμά την καλλιτεχνική πρόθεση και το ιστορικό πλαίσιο, ενώ παράλληλα χρησιμοποιεί καινοτόμες τεχνολογίες και υλικά για συντήρηση. Επιπλέον, η συμμετοχή του συντηρητή στα στάδια προγραμματισμού των εκθέσεων υπογραμμίζει τη σημασία των προληπτικών στρατηγικών συντήρησης και την μη υπονόμηση των ειδικοτήτων. Με την αξιολόγηση των πιθανών κινδύνων και την εφαρμογή προληπτικών μέτρων, ο συντηρητής έχει βασικό ρόλο στην ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στα έργα τέχνης, παρατείνοντας έτσι τη διάρκεια ζωής και την προβολή τους. Μέσω της τεχνογνωσίας και της αφοσίωσής του, ο συντηρητής διασφαλίζει ότι η τέχνη παραμένει ζωντανό και διαρκές μέρος του πολιτιστικού διαλόγου, γεφυρώνοντας το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον. Ο ρόλος και η συμβολή του είναι υψίστης σημασίας, καθώς είναι ένα κλειδί στην προστασία και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, παρέχοντας την απαραίτητη επιστημονική, τεχνική και ηθική εμπειρία για τη σωστή διαχείριση των έργων τέχνης.

Η περιπτώσιολογική μελέτη της έκθεσης «Παράλληλη Θέαση» στο Ίδρυμα Θεοχαράκη αναδεικνύει τις πρακτικές μουσειολογίας και μουσειογραφίας, τονίζοντας τον ρόλο του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, των περιβαλλοντικών ελέγχων και της θεματικής οργάνωσης στην ενίσχυση της εμπειρίας του επισκέπτη και της κατανόησης των έργων τέχνης. Η επιμελητική ομάδα, σε συνεργασία με τους συντηρητές, διασφάλισε την ασφαλή μεταφορά, εγκατάσταση και παρουσίαση των έργων, λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις και τις απαιτήσεις του κάθε εκθέματος. Κατά τη διάρκεια της έκθεσης, η παρακολούθηση των

περιβαλλοντικών συνθηκών και η τακτική επιθεώρηση των έργων από τους συντηρητές εξασφάλισαν τη διατήρηση της ακεραιότητας των εκθεμάτων. Η έκθεση «Παράλληλη Θέαση» αποτέλεσε ένα πρότυπο βέλτιστων πρακτικών στη συνεργασία μεταξύ επιμελητών, συντηρητών και λοιπών εμπλεκόμενων, αναδεικνύοντας τη σημασία της προσεκτικής προετοιμασίας και εκτέλεσης κάθε φάσης της έκθεσης. Οι προσεκτικά σχεδιασμένες διαδικασίες για την επιλογή, συντήρηση, μεταφορά και εγκατάσταση των έργων συνέβαλαν στην επιτυχία της έκθεσης και την προστασία των έργων τέχνης. Αυτή η έκθεση προβάλλει τις δυνατότητες των μουσείων όχι μόνο ως χώρους έκθεσης, αλλά ως χώρους όπου το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της τέχνης συνομιλούν, εμπνέουν τους επισκέπτες και προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά για τις μελλοντικές γενιές.

Συνολικά, η διατήρηση και παρουσίαση έργων τέχνης σε χαρτί και η οργάνωση εκθέσεων τέχνης αποτελούν σημαντικές ευκαιρίες για εκπαίδευση, κατανόηση και εκτίμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι συνεχώς εξελισσόμενες πρακτικές και τεχνολογίες στον τομέα αυτό υπόσχονται να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τη σχέση μεταξύ τέχνης, πολιτιστικής κληρονομιάς και ευρέος κοινού, διασφαλίζοντας ότι η τέχνη παραμένει ζωντανό και προσιτό μέρος της συλλογικής ανθρώπινης εμπειρίας.

Βιβλιογραφία

American Institute for Conservation, Available at: <https://www.culturalheritage.org/about-conservation/code-of-ethics> [Accessed 13 February 2024]

Ambrose, T. and Paine, C., 1993. Museum Basics, London: Routledge.

Art Gallery, Grand Valley State University, Available at: <https://www.gvsu.edu/artgallery/works-on-paper-in-the-collection-262.htm> [Accessed 20 March 2024].

Ash, N., Homolka, S., Lussier, S. & Wolcott, E.B.R., 2014. Descriptive terminology for works of art on paper. Philadelphia Museum of Art.

Baratin, L., Zaarour, J. & Tronconi, V., 2024. Protecting, restoring and communicating cultural heritage in Lebanon: from the SOAB project to the USEK museum.

B & M Theocharakis Foundation for the Fine Arts & Music, 2024. Available at: <https://thf.gr/en/the-building/> [Accessed 20 February 2024].

B & M Theocharakis Foundation for the Fine Arts & Music, 2024. Available at: <https://thf.gr/el/events/parallili-theasi-erga-apo-ti-syllogi-tis-trapezas-tis-ellados/> [Accessed 5 January 2024].

Berna, C. & Thomsen, E., 2023. Hokusai: 36 views of Mount Fuji. BOD GmbH DE.

- Bhattacharjee, A. & Pal, S., 2017. Review on sustainable lighting design in art galleries to balance between visibility and conservation of light sensitive art exhibits. In *Research into Design*. Vol. 2, Proceedings of ICoRD 2017.
- Black, G., 2012. *Transforming Museums in the Twenty-first Century*. London: Routledge.
- Brown, K., 2020. *The Routledge Companion to Digital Humanities and Art History*. London: Routledge.
- Cane, S., 2010. Why do we conserve? Developing understanding of conservation as a cultural construct. In *Conservation*. London: Routledge.
- Caple, C., ed., 2000. *Conservation Skills: Judgement, Method and Decision Making*. London: Routledge.
- Catterwell-Sinkeldam, C., 2010. *Conservator, Curator, Visitor: the fine line between Aesthetics and Deceit*.
- Cbe, G.T., 1994. *Museum environment*. London: Routledge.
- CIE, 2024. International Commission on Illumination. International Standards. Available at: <https://cie.co.at/publications/international-standards> [Accessed 17 January 2024].
- Clavir, M., 2010. Conservation and cultural significance. In *Conservation*. Abingdon: Routledge.
- Corrado, E.M., Sandy, H.M., 2014. *Digital Preservation for Libraries, Archives, and Museums*. Rowman & Littlefield.
- Davies, S., 2005. Definitions of art. In *The Routledge Companion to Aesthetics*. Abingdon: Routledge.
- D'Haenens, M., 2019. The role of conservators: an international survey on conservation within contemporary art collections. *ICAR: International Journal of Young Conservators and Restorers of Works of Art*, 3.
- Dong, W., Wang, Q., Tao, S. & Tian, C., 2024. Blind multi-Poissonian image deconvolution with sparse log-step gradient prior. *Optics Express*.
- Fernandez, A., 2024. *Territories of archiving work for the Compagnie Louis Brouillard*.
- Findlen, P. 1996. *Possessing Nature: Museums, Collecting, and Scientific Culture in Early Modern Italy*. Berkeley: University of California Press
- Frames, National Gallery of Art, Available at: <https://www.nga.gov/conservation/frames.html> [Accessed 14 October 2023]
- Fraser, P. M., 1972. *Ptolemaic Alexandria*. Oxford: Clarendon Press.
- Graham, B., Cook, S., 2010. *Rethinking Curating: Art After New Media*. MA: MIT Press.

- Hamel, A., 2019. Matting and framing for works on paper and photographs. Andover, MA: NEDCC.
- Hao, Q., Zheng, W., Wang, C., Xiao, Y. & Zhang, L., 2024. MLRN: A multi-view local reconstruction network for single image restoration. *Information Processing & Management*.
- Hyams, H., 2020. How we made 'Curious Alice' a (virtual) reality: part one. Available at: <https://www.vam.ac.uk/blog/museum-life/how-we-made-curious-alice-a-virtual-reality-part-one> [Accessed at 30 June 2024].
- ICOM 2017. Code of Ethics for Museums. Available at: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf> [Accessed 15 May 2024].
- ICOM 2021. ICOM Annual Report 2021. Available at: https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/07/2021-ICOM-Annual-Report_EN-1_compressed.pdf [Accessed 20 May 2024].
- Kistler, V.C., 2007. Conservation Framing. *Library of the Professional Picture Framing*, Vol. 4. Columba Pub Co.
- Kobayashi, F., 2024. Generative interactions: The osmotic boundaries between Kusazōshi and Ukiyo-e. In *Graphic Narratives from Early Modern Japan*. Brill.
- Kwon, M., 2004. *One place after another: Site-specific art and locational identity*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lamarque, P., 2016. Reflections on the ethics and aesthetics of restoration and conservation. *The British Journal of Aesthetics*.
- Lewincamp, S., Günel, A. & Alhagh, L., 2024. Didar: Activating exhibition spaces with diaspora communities in Melbourne. *AICCM Bulletin*.
- Li, W., 2024. Perceptions on cultural ecosystem services of world cultural heritages in Beijing: A cross-cultural comparison of social media-based online reviews and images. *Arts, Culture and Language*.
- Liu, L., An, J., Yuan, S., Zhou, W., Li, H., Wang, Y. & Tian, Q., 2024. Video demoiréing with deep temporal color embedding and video-image invertible consistency. *IEEE Transactions on Multimedia*.
- Macdonald, S., 2011. *A Companion to Museum Studies*. Blackwell Companions in Cultural Studies. John Wiley & Sons.
- Martens, M.H.J., 2012. *Climate Risk Assessment in Museums*. Eindhoven University of Technology.
- Michalski, S., 1993. *Relative humidity: a discussion of correct/incorrect values*. MH.
- Morris, J.W., 1987. *Travelling exhibitions: A team manager's view of the conservator's role*. The Conservator.

Museum of the Bank of Greece, 2023. Parallel viewing: Artworks from the Bank of Greece Collection. Available at: <https://museum.bankofgreece.gr/exhibitions/42> [Accessed 5 January 2024].

National Gallery of Art. 2nd Edition 1997. Richard M, *et al.* Art in Transit: Handbook for Packing and Transporting Paintings. Washington.

Neuhaus, E., A critical look at the use of HVAC systems in the museum environment. In Ashley-Smith, J. et al., 2013. Climate for collections: standards and uncertainties. London: Archetype Publications, in association with Doerner Institut, Munich.

Noehrer, L., Gilmore, A., Jay, C. and Yehudi, Y., 2021. The impact of COVID-19 on digital data practices in museums and art galleries in the UK and the US. Humanities and Social Sciences Communications.

Richmond, A., Bracker, A. 2009. Conservation: Principles, Dilemmas and Uncomfortable Truths. London: Routledge

Roberts, V., 2017. Review of *Hokusai x Manga: Japanese Pop Culture since 1680*. *Art Libraries Society of North America (ARLIS/NA)*.

Sandell, R., 2002. Museums, Society, Inequality. London: Routledge.

Schulze, S., von Achenbach, N. & Klingler, S., eds., 2016. Hokusai X Manga: Japanese pop culture since 1680. Hirmer Verlag GmbH.

Shelley, M., ed., 2019. The care and handling of art objects: Practices in the Metropolitan Museum of Art. Revised edition. New York: Metropolitan Museum of Art.

Smith Bautista, S., 2014. Museums in the Digital Age: Changing Meanings of Place, Community, and Culture. AltaMira Press, a division of Rowman & Littlefield.

Stoner, J.H., 2005. Changing approaches in art conservation: 1925 to the present. In Scientific Examination of Art: Modern Techniques in Conservation and Analysis. Washington, DC: National Academies Press.

Sweeney, R., 2009. Paper: Tear, Fold, Rip, Crease, Cut. London: Black Dog Publishing.

Teygeler, R., 2004. Preserving paper: recent advances. In (J. Feather [ed.]): Managing preservation for libraries and archives. Current Practice and Future Developments. Aldershot: Ashgate

Theodoraki, M., 2021. Contemporary art in the museum: Responsibilities and professional roles of care.

The University of Melbourne, 2022. Miniature Qur'ans and travelling manuscripts. Available at: <https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/miniature-qur-ans-and-travelling-manuscripts> [Accessed 16 April 2024].

Vergo, P., 1989. The New Museology. London: Reaktion Books.

Victoria and Albert Museum, 2021. Inside the Alice: Curiouser and Curiouser exhibition. Available at: <https://www.vam.ac.uk/articles/inside-the-alice-curiouser-and-curiouser-exhibition> [Accessed 20 June 2024]

Victoria and Albert Museum, 2021. Curious Alice: the VR experience. Available at: <https://www.vam.ac.uk/articles/curious-alice-the-vr-experience> [Accessed 20 June 2024]

Wain, A., 2011. Values and significance in conservation practice. In Proceedings of the AICCM National Conference.

Walsh, K., 1992. The Representation of the Past: Museums and Heritage in the Postmodern World. London: Routledge.

Βέλιος, Α., 2000. Ψηφιακή Συντήρηση: Η συμβολή της ψηφιακής τεχνολογίας στη συντήρηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης. Αρχαιολογία και Τέχνες, 75.

Δασκαλοθανάσης, Ν., 2004. Ο Καλλιτέχνης ως Ιστορικό Υποκείμενο από τον 19ο στον 21ο αιώνα. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα.

Ζερβός, Σ., 2004. Κριτήρια και Μεθοδολογία Αποτίμησης Καταλληλότητας Επεμβάσεων Συντήρησης Χαρτιού. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Χημικών Μηχανικών.

Ζερβός, Σ., 2015. Συντήρηση και διατήρηση χαρτιού, βιβλίων και αρχαιακού υλικού. Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις Κάλλιπος. Available at: <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-872> [Accessed 20 March 2024].

Λαμπρόπουλος, Ν.Β., 2003. Περιβάλλον μνημείων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων. Ιδιωτική Έκδοση.

Νικονάνου, Ν., 2015. Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα. Αθήνα: ΣΕΑΒ

Νούσια, Τ. και Γκαζή, Α. 2003. Αρχαιολογία στον Ελληνικό Χώρο, Μουσειολογία, Μέρμια για τις Αρχαιότητες, τόμος Γ., Πάτρα: ΕΑΠ.

Ορφανούδη, Λ. και Λυριτζής, Ι., 2011. Εισαγωγή στη Μουσειολογία και στην προληπτική συντήρηση. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Σαλή, Τ., 2006. Μουσειολογία 2. Βασικές αρχές έκθεσης μουσειακών συλλογών. Παρουσίαση και ερμηνεία, φωτισμός, υποτιτλισμός, χρώμα, σήμανση. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Τζώρτζη, Κ., 2013. Ο χώρος στο μουσείο. Η Αρχιτεκτονική συναντά τη Μουσειολογία. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Παράρτημα

Πηγές Εικόνων

Εικόνα 1. Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Καλλιτεχνική απόδοση του 19ου αι. από τον Γερμανό καλλιτέχνη Ο. Von Corven, βασισμένη εν μέρει σε αρχαιολογικά στοιχεία.

https://www.researchgate.net/figure/Figura-nga-O-Von-Corven-Tolzmann-Don-Heinrich-Alfred-Hessel-and-Reuben-Peiss-The_fig1_319323031

Εικόνα 2. Εξωτερικό Βρετανικού Μουσείου. <https://historicengland.org.uk/listing/the-list/list-entry/1130404>

Εικόνα 3. Εξωτερικό Μουσείο του Λούβρου. <https://www.parisi-info.com/2014/11/blog-post.html>

Εικόνα 4. Λογότυπο της ICOM. <https://icom.museum/en/>

Εικόνα 5. Οδηγίες για σχέδιο οριγκάμι. <https://www.shutterstock.com/image-illustration/origami-traditional-japan-crane-tsuru-diagram-400165234>

Εικόνα 6. Υλικά για papier-mâché. <https://lrnkey.com/blog/best-paper-mache-projects-for-beginners>

Εικόνα 7. Επιμέρους δομικά στοιχεία των έργων τέχνης σε χαρτί. <https://www.loc.gov/preservation/care/mat.html>

Εικόνα 8. Αφίσα έκθεσης «Hokusai x Manga: Japanese Pop Culture since 1680». <https://hokusaixmanga.mkg-hamburg.de>

Εικόνα 9. Προθήκη από την έκθεση «DIDAR: Stories of Middle Eastern Manuscripts». <https://arts.unimelb.edu.au/about/arts-west-gallery/past-exhibitions/current-exhibition>

Εικόνα 10. Στιγμιότυπο από την έκθεση «Alice: Curiouser and Curiouser». <https://www.vam.ac.uk/articles/inside-the-alice-curiouser-and-curiouser-exhibition>

Εικόνα 11. Έλεγχος συστημάτων «Curious Alice: the VR experience». <https://www.vam.ac.uk/blog/museum-life/how-we-made-curious-alice-a-virtual-reality-part-one>

Εικόνα 12. Ψηφιακός θερμοϋδογράφος που χρησιμοποιήθηκε για τον έλεγχο θερμοκρασίας και υγρασίας του χώρου της έκθεσης «Παράλληλη Θέαση». Μοντέλο: Tinytag View 2 - TV-4050. <https://www.geminidataloggers.com/data-loggers/tinytag-view-2/tv-4050>

Εικόνες 18-19-20-21-22. Σχέδια ορόφου της έκθεσης «Παράλληλη Θέαση» για την ενότητα «Μύθοι και άνθρωποι». Αρχείο Τράπεζα της Ελλάδος.

Εικόνα 30. Δελτίο Κατάστασης Διατήρησης του έργου «Άλογο σε γαλάζιο» της Αλεξάνδρας Αθανασιάδη. Περιέχει την ταυτότητα, τα στοιχεία και την κατάσταση διατήρησης του έργου καθώς και τις συνθήκες έκθεσης. Αρχείο Τράπεζα της Ελλάδος.

Εικόνα 41. Αφίσα έκθεσης. <https://museum.bankofgreece.gr/el/exhibitions/42>

Εικόνα 44: Παράδειγμα ξυλοκιβωτίου. https://repository.si.edu/bitstream/handle/10088/8127/mci_Art_in_Transit_Handbook_for_Packing_and_Transporting_Paintings.pdf